

TUINHISTORISCH GENOOTSCHAP CASCADE

DENKEN EN DOEN een toekomst voor het onderzoek naar de Nederlandse tuingeschiedenis
CASCADE Symposium 19 februari 2016, Arnhem

DENKEN EN DOEN

EEN TOEKOMST VOOR HET ONDERZOEK NAAR DE
NEDERLANDSE TUINGESCHIEDENIS

Op vrijdagmiddag 19 februari 2016 organiseerde Tuinhistorisch Genootschap CASCADE in Stadsvilla Sonsbeek te Arnhem een symposium met als titel:

DENKEN EN DOEN

EEN TOEKOMST VOOR HET ONDERZOEK NAAR DE NEDERLANDSE TUINGESCHIEDENIS

Dit eerste Cascade-symposium vormt de opmaat voor symposia die in de komende jaren zullen volgen. Tijdens deze bijeenkomst werd bovendien het eerste exemplaar van het nieuwe Cascade boek *Tuingeschiedenis in Nederland II Denken en doen in de Nederlandse tuinkunst 1500-2000* feestelijk aan het publiek voorgesteld.

Dagvoorzitter dr. Johan Carel Bierens de Haan leidde het symposium in goede banen.

De sprekers en hun bijdrage waren:

Drs. Carla S. Oldenburger-Ebbers: 'Onderzoekspaden verdiepen en verbreden: welke weg slaan we in?'

Prof. dr. Hans Renes: 'Tuingeschiedenis – een geografische agenda'

Prof. dr. Yme B. Kuiper: 'Vergezichten en veldwerk. Een balans van de tuingeschiedenis in Nederland'

Dr. Christian A.H.H. Bertram: 'Tuinhistorisch onderzoek in Nederland: een korte update'

Vicevoorzitter Wim Meulenkamp gaf een inleiding waarin hij uit de doeken deed welke bijdrage Tuinhistorisch Genootschap Cascade in de toekomst wil gaan leveren aan het stimuleren van het onderzoek naar de geschiedenis van de (Nederlandse) tuin- en landschapsarchitectuur.

Veel deelnemers aan het symposium wilden hiervan graag een verslag ontvangen. Omdat wij de inhoud ook voor niet-deelnemers willen publiceren is gekozen om het verslag via de Cascade website toegankelijk te maken.

In dit document vindt u de bijdragen van de verschillende sprekers in chronologische volgorde.

Namens het CASCADE-bestuur, Arinda van der Does, maart 2016.

Stichting Tuinhistorisch Genootschap CASCADE

Postbus 67

4850 AB Ulvenhout

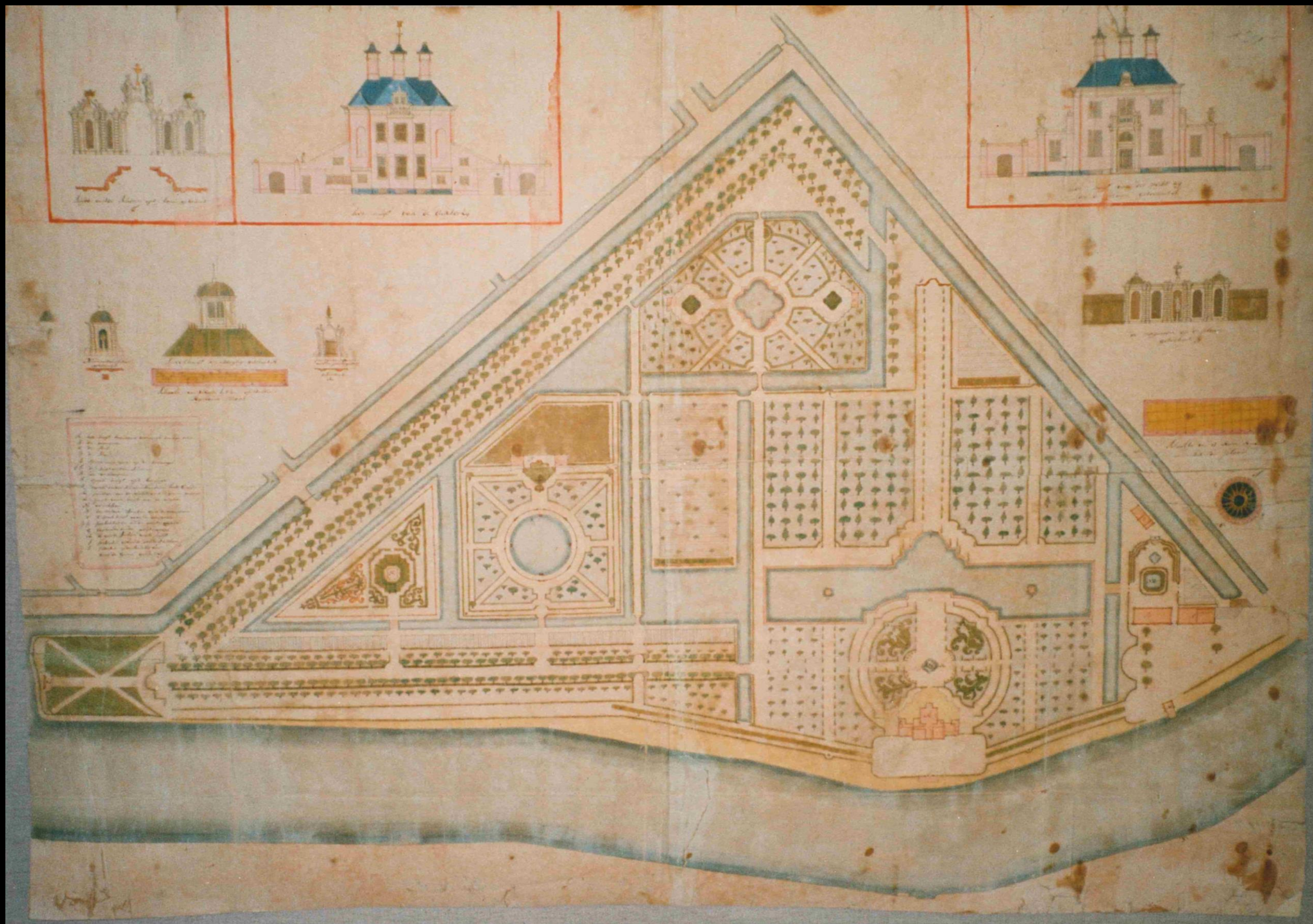
W: www.cascade1987.nl

E: administratie@cascade1987.nl

- Onderzoekspaden verdiepen en verbreden:
welke weg slaan we in?
- O

Simon Schijnvoet. Ontwerp voor Petersburg langs de Vecht. Nigtevecht. Ca. 1715.
Coll. Bibliotheek Academie van Wetenschappen St. Petersburg

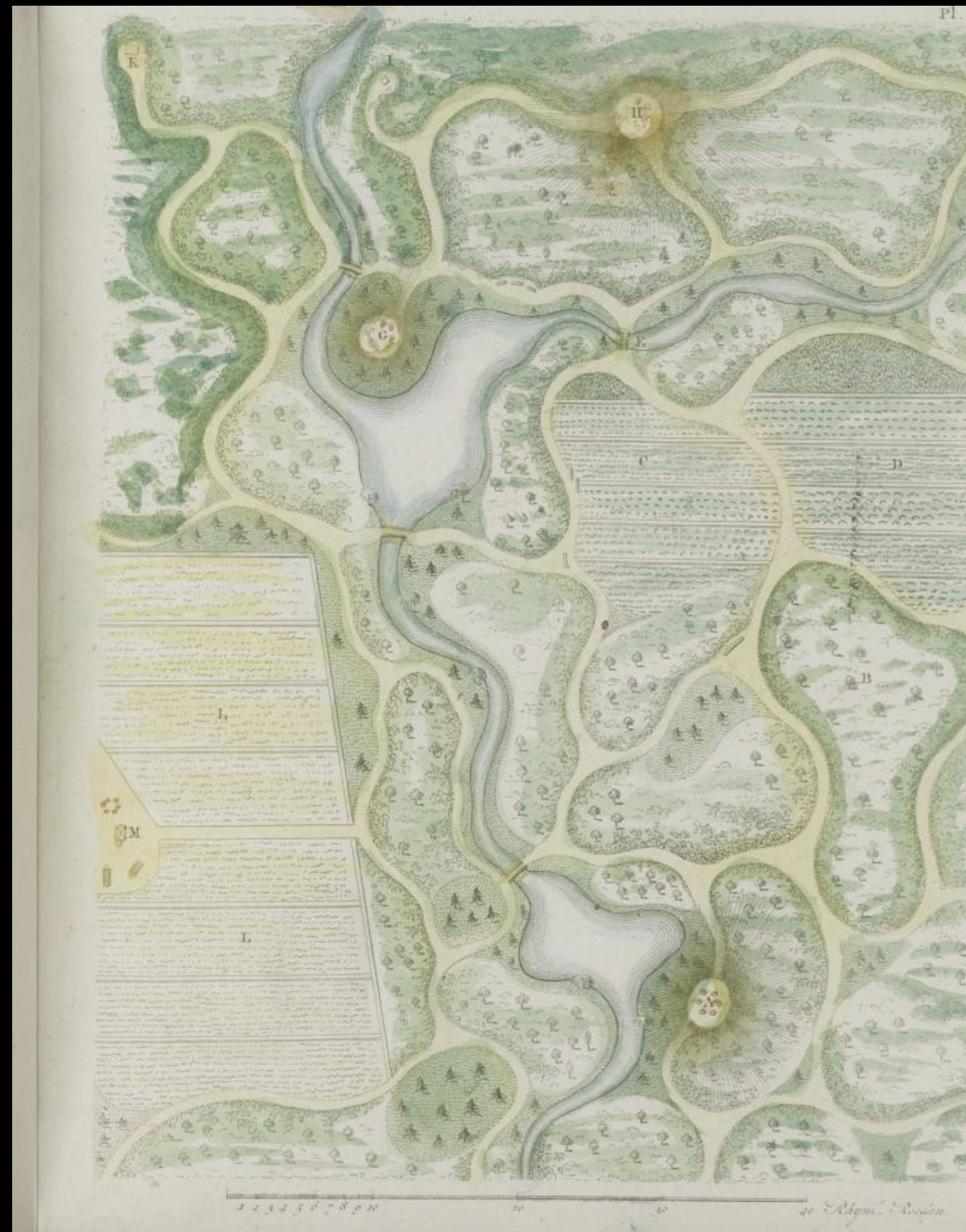
Tuinhuis De Wildeman, Keizersgracht 317. Grachtenpand in 1716 gekocht door Christoffel Brants.

Kaart M.J. de Man, 1809-1810. Detail Sonst
Repro 1827-1830

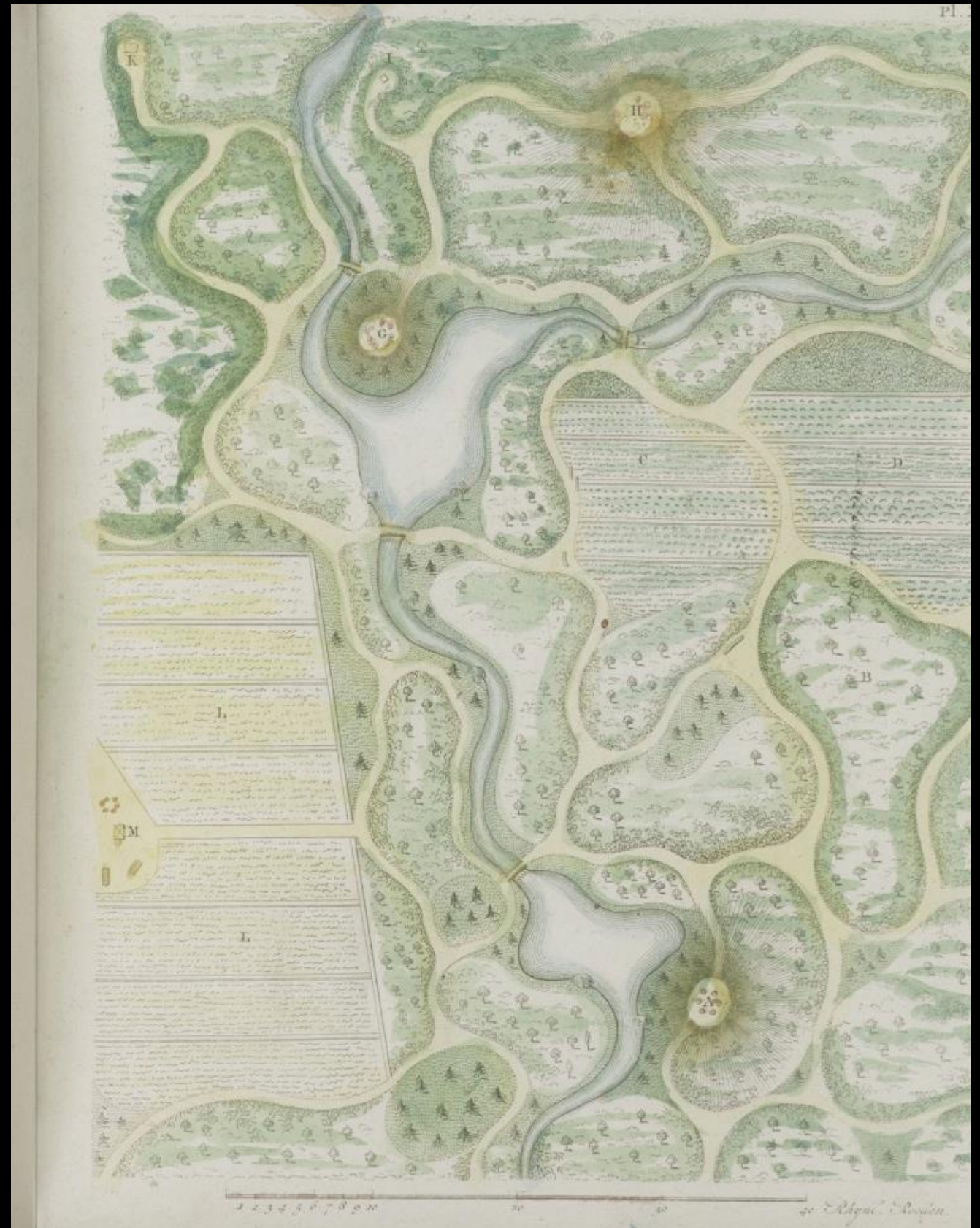

G. van Laar. Magazijn van Tuinsieraaden.
1802-1809 (Katern uit 1804).
Plaat LXIII. 1804. Raadwijk.

G. van Laar. Magazijn van Tuinsieraaden. Plaat XXXII, Katern uit 1803.
'Platte Grond van een Engelse Aanleg, met een Watertje doorsneden dat zich in verschillende gedaanten afwisselt.'

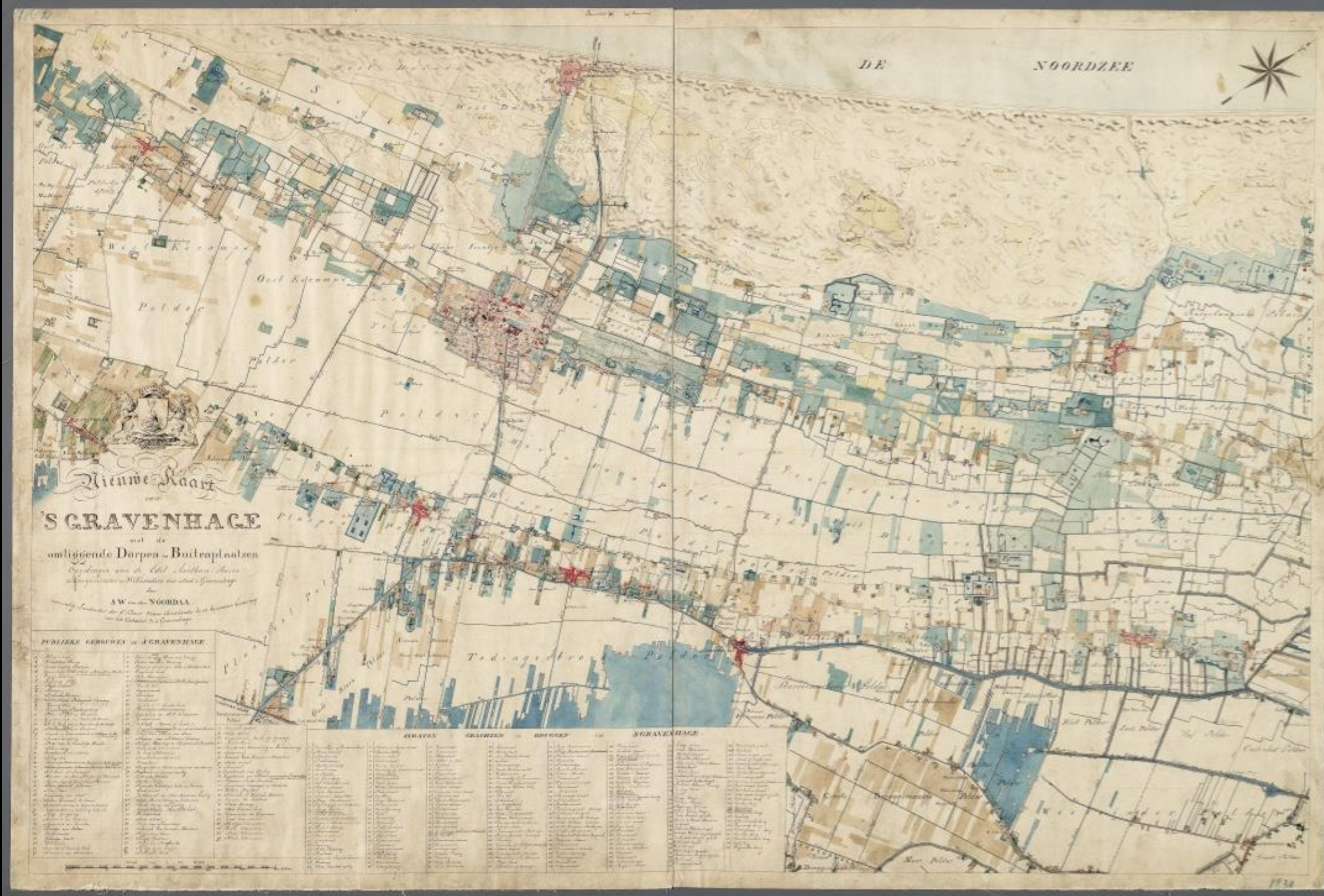

Figuratieve Maat van de Weekamp in den Haastemuntsticht.

Kleine Houtweg

Jan D. Zocher en Louis P. Zocher, Ontwerp Frederikspark Haarlem. 1862, gebaseerd op ontwerp-ideeën uit 1832. Noorden links.

Nieuwe kaart van 's Gravenhage e.o. (1838). S.W.van Noordaa

Detail kaart van der Noordaa. 's Gravenhage. 1838. Jan Zocher:
Koekamp, Haagse Bosch en Boschlust (1837-1839 uitgevoerd)

Detail kaart van der Noordaa. Voorschoten. 1838. Johan Zocher sr.
Allemansgeest (ca. 1803) en Johan Zocher sr. Adegeest ? (vanaf 1791)

Detail kaart Van der Noordaa. Wassenaar.1838.
Tegen de duinen Voorlinden, Blankenburg en Duinrel

Es ist nicht genug zu wissen, man muss es auch anwenden;
Es ist nicht genug zu wollen, man muss es auch tun.
(Wilhelm Meisters Wanderjahre)

DIA 1 Titelplaatje

Onderzoekspaden verdiepen en verbreden: welke weg slaan we in?

Carla Oldenburger, 19 februari 2016 Cascade symposium Sonsbeek

De titel, onderzoekspaden verdiepen en verbreden...veronderstelt dat er een onderzoekspad voor historisch tuin- en parkonderzoek bestaat.

Waar dat pad ligt en hoe het er uitziet, is dan de eerste vraag. We kunnen het te weten komen als we de laatste veertig jaar onderzoek op het gebied van historische tuinkunst volgen en ons afvragen hoe men in die jaren methodologisch te werk is gegaan. De inleiding van deze voordracht is voor een groot deel terug te vinden in de 'State of the Art' die ik voor het nieuwe boek *Tuingeschiedenis in Nederland deel II* heb geschreven. Met het verdiepen en verbreden van onderzoekspaden bedoel ik vergelijkend onderzoek op verschillende niveaus.

De rol daarvan wil ik schetsen in het vervolg van het verhaal.

Toen ik in 1975 me begon te verdiepen in historische beplantingen in verband met een studie naar de geschiedenis van buitenplaatsen in het Kromme Rijn-gebied, dook ik eenvoudigweg in de kruidenboeken van Dodonaeus en Clusius en 17de Zeeuwse plantencatalogi en tekende daaruit de daarin beschreven bomen, heesters en planten op. Ik publiceerde vervolgens lijsten met die planten in het Vakblad Groen, en een wetenschappelijk antwoord op mijn vraagstelling was geleverd.

Het onderzoekspad bestond toen louter uit kennisvergaren.

Na ettelijke jaren onderzoek en kennis vergaren kreeg ik de behoefte de gevonden resultaten meer wetenschappelijk te benaderen en te zoeken naar overeenkomsten en verschillen per bodemtype, landstreek, buitenplaatsenzone etc.

Ook de Commissie Buitenplaatsen van de Raad voor Cultuurbeheer, die van 1978 tot 1996 door het hele land buitenplaatsen inspecteerde en beoordeelde op authenticiteit, begon zich af te vragen of er typische kenmerken te onderscheiden waren voor bepaalde provincies, gewesten, landstreken en regio's en wat deze dan wel waren. Toch zijn we met deze commissie in de afzonderlijke beschrijvingen blijven steken.

De beschrijvingen voor de *Gids voor de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur* (delen Noord-, Oost- en Midden-, West- en Zuid-Nederland) en met name het historisch overzicht dat als inleiding op deze materie apart werd gepubliceerd onder de titel *De natuur bezworen* (1998) kunnen zeker gezien worden als een poging de buitenplaatsen in Nederland met elkaar in verband te brengen, hoewel deze boeken geenszins een wetenschappelijke benadering nastreefden.

De 'Cascade-methode' (gelanceerd in 1998 in Jaarboek Monumentenzorg) was voor mij een volgende stap om grip te krijgen op onderzoeksresultaten en om het onderzoek in de geschiedenis van de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur verder te brengen.

Deze methode behelst een vergelijkend historisch onderzoek, ten behoeve van een waardestelling van ons groene culturele erfgoed.

De uitkomsten leveren gegevens over zowel de karakteristieke kenmerken van de

situering van een aanleg, als van de toegepaste vormprincipes en van het toegepaste plantensortiment. Deze waardestelling kan worden gehanteerd als uitgangspunt bij opinievorming over en opstellen van richtlijnen voor behoud en beheer, maar levert ook uitkomsten van vergelijking op, waardoor het project in een duidelijk perspectief wordt gezet. De buitenplaats Beeckestijn werd als voorbeeld uitgewerkt.

Het verschil tussen een onderzoek volgens de Cascade-methode en een algemeen tuinhistorisch onderzoek is dat de Cascade-methode meer aandacht en nadruk legt op vergelijkend onderzoek zowel wat betreft de regionale landschapshistorie als ook op het gebied van tuinhistorie en biohistorie én daarnaast uitgangspunten aanreikt voor inrichting, beheer, behoud en herstel.

In 2009 bij mijn afscheid als voorzitter vroeg ik mij af: Is vergelijkend onderzoek het nieuwe sleutelwoord?

Mijn woorden waren (citaat 2009): “De ontwikkeling van de tuin- en landschapsarchitectuur is de afgelopen dertig jaar in grote lijnen een aanloopproces geweest van inventariseren en analyseren. We kunnen voorzichtig constateren dat we deze eerste fase van inventariserend onderzoek nu beheersen. Tijdens deze fase lag de nadruk van onderzoek op 1) het bestuderen van documenten op papier, zoals tuin- en parkconcepten (ontwerpen), kaartmaterialen en afbeeldingen (schilderingen, tekeningen) van historische groenprojecten; en 2) op analyserende studies in het veld, zoals het zoeken, herkennen en terugvinden van karakteristieke tuinonderdelen en historische beplantingen.” (einde citaat).

Naast vele studies over één afzonderlijk(e) Nederlands(e) buitenplaats of ander type historisch groenproject, zijn er na 2009 vier belangrijke monografieën over tuinarchitecten verschenen, studies over Jan T. P. Bijhouwer (2011); Lucas Roodbaard (2012); *de familie Copijn* (2013); Gerrit Vlaskamp (2013). Het oeuvre van één tuinarchitect lokt natuurlijk vergelijkend onderzoek uit.

Verder is er onderzoek verricht aan buitenplaatsclusters in een bepaalde regio.

De laatste jaren staan de *Noordelijke Lustwarande* (Bureau Noordpeil); *Gelders Arcadië, landgoederenzone van de Veluwezoom* (Geldersch Genootschap) en *BeemsterBuitenplaatsen* (project van Katja Bossaers) in de belangstelling.

Meer voorbeelden van vergelijkend onderzoek zijn de studies *De Nederlandse Landschapsstijl in de Achttiende Eeuw*, door Heimerick Tromp (2012) en de zojuist verschenen publicatie *Buitenplaatsen in de Gouden Eeuw*, onder redactie van Yme Kuiper en Ben Olde Meierink (2015).

In alle genoemde studies speelde vergelijkend onderzoek wel een rol, maar toch eigenlijk niet structureel methodologisch.

Volgens mij is tuinhistorisch vergelijkend onderzoek onontbeerlijk als uitwerking op de vraag die in een probleemstelling genoemd wordt en als bewijs voor een conclusie.

Zoals in de beta-wetenschappen het experiment de uitwerking vormt van de probleemstelling en voert naar het bewijs, zo is in de alpha-wetenschappen vergelijkend onderzoek de schakel tussen probleemstelling en conclusie.

Tuinhistorisch vergelijkend onderzoek beweegt zich op verschillende niveaus, en ik wil

daarvan enige voorbeelden geven.

a) op opdrachtgever-niveau.

Wie was de ontwerper van het tuinhuis van Christoffel Brants?

b) op ontwerp-niveau (op karakteristieke kenmerken van tuinontwerp en tuiarchitect).

Wie was de ontwerper van het Sonsbeek park?

c) op type-niveau (tuin, park, buitenplaats, villapark, hortus etc.).

Wat is de waarde van Villapark Frederikspark?

d) op geografisch topografisch niveau (bijv. per provincie, gewest, landstreek, en bodemtype). Voorbeeld Nieuwe kaart van 's-Gravenhage met de omliggende dorpen en buitenplaatsen, van S.W. van der Noordaa, 1838.

= Opdrachtgevers-niveau.

Opdrachtgevers en hun familie, vrienden, kennissen en burens werken nogal eens met dezelfde architecten, zowel in hun stadhuizen als ook in hun buitenverblijven. Probeert een onderzoeker achter de naam van een architect te komen, kijk dan vooral ook naar de architect van een van zijn andere bezittingen of naar de architect van zijn familie, vrienden, kennissen en burens in een bepaald tijdsbestek. In dit verband zou de Amsterdamse grachtengordel en de corresponderende buitenplaatsen een prachtig promotie-project kunnen zijn.

Neem bijvoorbeeld de lutherse Christoffel Brants (1664-1732; vader afkomstig uit Wittmund) die in 1705 Huis ten Ham (later door Brants genoemd Petersburg) langs de Vecht bij Nigtevecht kocht en in 1716 het huis De Wildeman (Keizersgracht 317 bij de Wolvenstraat), al eerder door hem gehuurd, terwijl het prachtige tuinhuis achter dit pand (van onbekende architect) nog niet bestond.

De vraag luidt nu, wie is de architect van dit tuinhuis?

DIA 2 plattegrond Petersburg

Architect Simon Schijnvoet, een bekende prentenverzamelaar en eveneens lutheraan (vader afkomstig uit Dresden) kreeg de opdracht de buitenplaats van Brants, Huis ten Ham te verbouwen (tot Huis Petersburg) en daarbij ook een tuin (met oranje-*rie*, *speelhuisjes* en een badstoof voor zijn vriend Peter de Grote) te ontwerpen.

DIA 3 tuinhuis KG 317

Het tuinhuis op de Keizersgracht heeft zeer veel weg van dat in Nigtevecht. Het is zeer aannemelijk dat Brants, dezelfde architect van zijn tuin Petersburg ook de opdracht heeft gegeven bij zijn stadshuis een tuin aan te leggen *en een tuinhuis te bouwen*. Beiden, zowel Brants als Schijnvoet waren vooraanstaande lutheranen, die elkaar waarschijnlijk graag de bal toespeelden. Meer te weten komen over opdrachtgevers (hun vrienden, hun familie, hun land van herkomst) kan door vergelijkend onderzoek op opdrachtgevers-niveau nieuwe inzichten opleveren.

= Ontwerp-niveau.

Omdat we hier op Sonsbeek bij elkaar zijn, leek mij de groene ontwikkeling van de buitenplaats Sonsbeek interessant voor een nader vergelijkend onderzoekje op ontwerp-niveau. In tuinhistorisch opzicht is Sonsbeek al 100 jaar een onduidelijk geval.

De vraag luidt nu, wie is de landschapsarchitect van Sonsbeek?

Al een eeuw lang wordt beweerd dat Zocher jr. de ontwerper is van de parkaanleg op Sonsbeek (Wiltbaan) en Hartgersberg, welke buitenplaatsen resp. in 1806 en 1808 gekocht werden door de uit Amsterdam afkomstige Theodorus baron de Smeth (1779-1859).

Vóór hem waren eigenaar Sebastiaan C. Nederburgh (advocaat van de VOC uit Den Haag en eigenaar van Sonsbeek, vanaf 1798) en D. Ruijsch (eigenaar van Hartgersberg, vanaf 1797).

Naar de voormalige buitenplaats Sonsbeek is in 2011 door Cor Kooi een uitgebreide studie verricht, gefocussed op de vermeende werkzaamheden van Zocher jr. op deze buitenplaats¹. Hij heeft Zocher sr. (1763-1817) niet in zijn onderzoek betrokken, omdat in een geschrift uit 1914 door rentmeester G. A. Kuijk werd beweerd dat de bekende tuinarchitect J.D.Zocher jr. *denkelijk* in 1822 of 1823 de gehele bezitting in verband met uitgevoerde werken op De Zijp tot één geheel heeft gebracht wat betreft de grote lijnen, voorts waterwerken en vijvers heeft doen graven en verbeteren,² dit alles onder de bezielende leiding van de eigenaar sinds 1821, Hendrik Jacob Carel Johan baron van Heeckeren van Enghuizen (1785-1862). Het onderzoek van Kooi heeft helaas geen nieuwe gegevens over een Zocher-aanleg boven water gebracht. Kooi deed uitgebreid literatuuronderzoek en dook in diverse familie-archieven (van Van Heeckeren van Enghuizen, Brantsen van de Zyp).³ Ook contemporaine literatuur leverde niets op wat betreft activiteiten van Zocher jr.

Zocher jr. zou dus volgens Kuijk (1914) sinds 1821 waterwerken en vijvers hebben doen graven en verbeteren. Het woord 'verbeteren' houdt in dat er ook al vóór 1821 sprake was van waterwerken en vijvers op beide buitenplaatsen. Kooi vond in de Collectie Nederburg (Nationaal Archief) dat eigenaar Sebastiaan C. Nederburgh in 1801 de Grote Vijver had laten aanleggen.⁴

DIA 4 Kaart De Man

Op de kaart van De Man uit 1809-10 (hier afgebeeld in latere editie) is deze vijver duidelijk afgebeeld, maar ook is goed zichtbaar dat de definitieve eenheid tussen Sonsbeek en Hartgersberg in 1810 nog niet echt is bereikt. Nederburgh leidde omstreeks 1800 een erg onrustig bestaan. Hij was eerst gouverneur van de Kaapkolonie, vervolgens bekleedde hij de functie van commissaris-generaal van de VOC in Nederlandsch Indië. De VOC werd in 1799 opgeheven en Nederburgh aan de kant gezet. In 1800 keerde hij naar Nederland terug en in 1803 werd hij tenslotte eervol ontslagen. Veel aandacht zal hij rond 1800 niet hebben kunnen besteden aan Sonsbeek.

¹ Kooi, Cor M. Wie ontwierp Park Sonsbeek? *Gelre: Bijdragen en Mededelingen. Historisch Jaarboek voor Gelderland*. Deel CII (2011), p. 205-228.

² G.A.Kuijk. De geschiedenis van het landgoed Sonsbeek. *Bijdragen en mededelingen Gelre* 8 (1914). p.85-119.

³ Bekend is dat de parkaanleg van Enghuizen vanaf 1835 werd ontworpen en aangelegd door de tuinarchitect H. van Lunteren, maar dat is niet terug te vinden in het archief Van Heeckeren van Enghuizen, omdat H.J.C.J. van Heeckeren nauwelijks aan archiefvorming deed.

⁴ Gelders Archief, ALS inv.nr.54, Nat. Archief, Coll. Nederburgh, toegang 1.10.59, inv. nr. 10170, dd.13-3, 31-3, 22-4 3 en 3-12 1801.

Mijn nieuwsgierigheid werd echter sterk geprikkeld door de vorm van de Sonsbeek-vijvers. Door langdurig Zocher-onderzoek weet ik ongeveer wel hoe de vijver- en beekvormen van de Zochers er uitzien, en die op Sonsbeek lijken daar in grote lijnen beslist niet op. Vandaar dat ik ook de opvolger van Nederburgh nog maar eens even onder de loupe ging leggen, zoals al genoemd, Theodorus de Smeth.

Theodorus was Heer van Deurne en Liessel, sinds 1841 zwager van Koning Willem I, en vanaf 1843 Heer van Alphen en Rietveld.

Hij was de man die Sonsbeek en Hartgersberg bij elkaar voegde en een stempel drukte op deze in landschapsstijl vorm gegeven buitenplaats. Ook is bekend dat hij ca. 1812 de ijskelder op Sonsbeek liet bouwen. Hij is na zijn dood bijgezet in de grafkapel van de familie De Smeth in Alphen aan de Rijn.

DIA 5 Plattegrond G. van Laar

Bij de plaats Alphen aan de Rijn denk je als tuinhistoricus meteen aan de buitenplaatsen (Nieuw) Brittenrust, Raadwijk en Rijn Noord in deze plaats, vorm gegeven door Gijsbert van Laar. De plattegronden van genoemde buitenplaatsen staan afgebeeld in zijn *Magazijn van Tuinsieraaden* (1802-1809).⁵

DIA 6 Plattegrond Van Laar + De Man beide.

Als we (in het algemeen) de vorm van de vijvers bij Van Laar gaan vergelijken met de vorm van de Grote Vijver en de beek op Sonsbeek (op de kaart van De Man), dan kunnen we constateren dat de grote vijvers bij Van Laar, met een wormvormig aanhangsel en verbonden met een beek, op het eerste gezicht gelijken op de grote vijver en de beek op Sonsbeek.

Ik zeg niet dat Sonsbeek in opdracht van Nederburgh in 1801 door Van Laar is vorm gegeven, maar ik zeg wel dat de vijverpartijen op de plattegrond van Van Laar (deze plattegrond dateert uit 1803) stilistisch op het werk van Gijsbert van Laar lijken en dat de eerste delen van het *Magazijn* mogelijk tot voorbeeld van De Smeth hebben gediend. Waterpartijen bij Zocher senior of junior zien er anders uit dan die op Sonsbeek, heel vaak beekvormig en in de vorm van de letter W of M.

Hiermee wil ik alleen maar aantonen dat een breder vergelijkend onderzoek zin kan hebben en tot onverwachte resultaten kan leiden.

= Type-niveau.

DIA 7 ontwerp Frederikspark

Onder type wordt verstaan het soort van groenproject, zoals tuin, buitenplaats, park, villapark etc.

Villapark Frederikspark Haarlem is een mooi voorbeeld. In opdracht van de Nederlandse Tuinenstichting werd in 1998 een korte waardestelling opgesteld, met de

⁵ Brittenrust op Plaat LV, Raadwijk op Plaat LXIII en Rijn Noord op Plaat LXXXVII en LXXXVIII.

bedoeling de gemeente Haarlem argumenten in handen te geven om dit villapark te beschermen.

De vraag luidde, waaruit bestaat de waarde van dit villapark?

Het Frederikspark te Haarlem, even buiten de Grote Houtpoort gelegen, maakt sinds de Middeleeuwen deel uit van het gebied van de Haarlemmerhout. Tot in de 18-de eeuw stond het bekend als *De Baan, speelveld en wandelgebied*. In de 18-de eeuw graasden er koeien in het centrale deel (De Koekamp), totdat Lodewijk Napoleon op Welgelegen kwam wonen. Hij liet er door J.D.Zocher **sr.** een *dierentuin* van maken, die nauwelijks heeft gefunctioneerd. J.D.Zocher **jr.** richtte de plaats in 1832 opnieuw in als *koekamp*; toentertijd had een koekamp de status van een recreatiepark (vaak met 'Verfrisschingshuis'). De koekamp in de Hout heeft bestaan tot aan het einde van de 19-de eeuw, dus ook nog binnen de nieuw gebouwde villa's aan het Frederikspark.

Na vergelijking met andere villapark-ontwerpen van de Zochers is vast komen te staan, dat een door Zocher **jr.** ingediend ontwerp voor het Willemspark in Den Haag (1856) zijn **eerste** poging is geweest voor een dergelijk project. Dit werd niet uitgevoerd. Voor zijn villapark op de Koekamp in Haarlem, had hij, toen hij in 1832 in opdracht van de gemeente daar bezig was, al toekomst-ideeën ontwikkeld. Projecten die volgden na het villapark op de Koekamp, waren niet meer alleen het werk van Zocher **jr.**, maar werden altijd i.s.m. zijn zoon uitgevoerd. Deze zijn anders van aard, met villa's en herenhuizen. Zocher **jr.** was een voorstander van het bouwen van villa's in een landelijke omgeving buiten de stad en stadse huizen in de stad. Niet een combinatie van beide.

Het resultaat van het onderzoek was dat het Frederikspark (oorspronkelijk ontwerp 1832 van Zocher jr.; in 1862 weer opgenomen door JD jr. en LP) naast de bolwerkparken in Utrecht, J.D.Zocher jr.'s *enig* uitgevoerde villapark is, dat qua kwaliteit hoog moet worden aangeslagen vanwege 1) zijn lange historie met een oorspronkelijke recreatieve bestemming; 2) zijn eenvoudige vormprincipes (ligging van villa's in een landelijke opzet, rond een open centrale ruimte; 3) eerste en enige villapark van J.D.Zocher jr in Haarlem en 4) het uitstekend reageren van genoemde architect op de historische betekenis van het park.

Door het vergelijken van parken en tuinen van hetzelfde typen, worden verschillen en (gunstige) uitzonderingen makkelijker onderscheiden.

= Geografisch topografisch niveau.

DIA 8 Kaart v.d. Noordaa

Cascade-vrienden kennen sinds Jan eind januari 'De Nieuwe Kaart van 's Gravenhage' e.o. (1838) van S. W. van der Noordaa op de Cascade-website zette, deze kaart die een mooi voorbeeld voor vergelijkend onderzoek is. We zien hierop buitenplaatsenzones (tot 1838) heel duidelijk aangegeven rond Rijswijk, Voorburg, Den Haag, Voorschoten, Leidschendam en Wassenaar.

Een onderzoeksvraag kan luiden: welke informatie geeft deze kaart over buitenplaatsen, ontworpen door Zocher sr. en jr. en zijn de buitenplaatsen van de Zochers in samenhang ontworpen met de aangrenzende buitenplaatsen?

Enkele details van de kaart van Van Noorda:

DIA 9 detail Haagse Bos e.o.

De Haagse zone Koekamp, Boschlust, Haagsche Bosch (1837-1839 uitgevoerd) is zeer precies weer gegeven, waarbij de Bezuidenhoutse Watering als een soort ruggengraat fungeert. Koning Willem I en zijn Minister van Koloniën Johannes van den Bosch waren opdrachtgevers van deze Zocher jr.- creaties. Bijbehorende Zocher-ontwerpen zijn tot heden niet teruggevonden, maar deze kaart geeft een helder beeld met een Zocher-handtekening.

DIA 10 detail Voorschoten

In Voorschoten, tussen de Straatweg en De Vliet heeft ook een aaneenschakeling van buitens gelegen. En als we zonder voorkennis af gaan op welke qua vorm van één van de Zochers zouden kunnen zijn, zou ik zeggen dat ten zuiden van de straatweg *Bijldorp en Vredeshoef* en ten noorden ervan *Adegeest en Allemansgeest* (vanaf 1829 Berbice genaamd) projecten van één van hen zijn geweest. Over Bijldorp en Vredenhoef nog niets in die richting gevonden tot heden, maar wel over Adegeest. Dit werd ca.1791 verbouwd en van een 'nieuw aangelegd Engels plantsoen' voorzien door Johan Pompe van Meerdervoort, burgemeester van Voorschoten, de vader van Johan Petrus Pompe van Meerdervoort die in 1803 Zocher sr. in de arm nam om Allemansgeest in landschapstijl aan te leggen. Wat betreft Adegeest wijzen dus zowel het kaartbeeld als de opdrachtgever naar Zocher sr.

DIA 11 detail Wassenaar

Wassenaar vertoont meer reeksen buitenplaatsen, namelijk gelegen langs de Kas Watering en de duinen (volgens Lutgers Voorlinden van Zocher (sr.), langs de Wassenaarseweg (volgens Lutgers Clingendael van Zocher jr. en Oosterbeek van Zocher sr. en jr.), langs de straatweg naar Haarlem (volgens Lutgers Raaphorst/De Paauw/Backershagen van Zocher jr.). De vorm van de waterpartijen geeft ook aan dat Duinrel wel eens van Zocher zou kunnen zijn.

Overduidelijk lijkt mij dat nauwkeurige kaartmaterialen zoals kadasterkaarten en in iets mindere mate topografische kaarten de onderzoeker op het spoor kunnen zetten naar gegevens die hij zoekt.

DIA 12 Slotdia

Conclusie van dit verhaal:

Structureel vergelijkend (tuinhistorisch) onderzoek op verschillende niveaus zal oplossingen kunnen aandragen voor een wetenschappelijke vraagstelling en tegelijkertijd meer gegevens kunnen opleveren voor de praktijk.

Es ist nicht genug zu wissen, man muss es auch anwenden.

Es ist nicht genug zu wollen, man muss es auch tun.

(Wilhelm Meisters Wanderjahre)

Tuingeschiedenis - een geografische agenda

Hans Renes

Er zijn veel verschillende invalshoeken voor de bestudering van historische tuinen. Een belangrijke richting is die van de esthetiek en de ontwerp kwaliteit en van de ideeën achter de aanleg. Een andere is die van de mensen achter de tuin: de ontwerpers, opdrachtgevers en beheerders. Weer een andere mogelijkheid is de bestudering van de planten en bomen. Tuingeschiedenis is een interdisciplinaire studie, waarin samenwerking tussen een groot aantal vakgebieden tot nieuwe inzichten kan leiden. Het leuke van Cascade is, dat hier zo veel verschillende richtingen samenkomen en dat je er filosofen, kunsthistorici, biologen, ontwerpers maar ook mensen uit de praktijk van het beheer ontmoet.

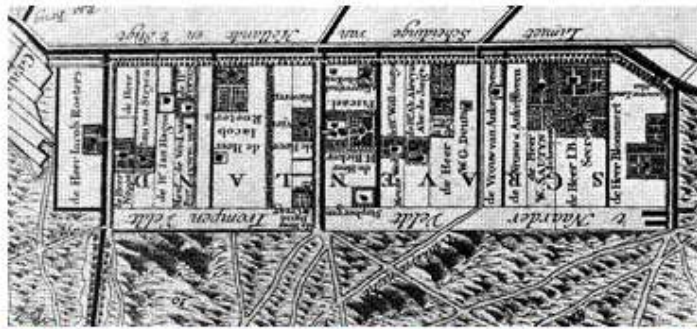
Mijn achtergrond is de historische geografie. Wat zijn nu de vragen die geografen stellen als ze zich met een onderwerp als tuinen en buitenplaatsen bezig houden? In de eerste plaats wil een geograaf altijd weten waar iets gebeurt en waarom op die plek. In de tweede plaats begint een geograaf niet bij het object maar bij de ruimere context. Buitenplaatsen en tuinen liggen op bepaalde plekken en beïnvloeden op hun beurt die plekken weer. In de derde plaats zullen geografen vaak veel aandacht hebben voor de functionele kanten van buitenplaatsen en tuinen. Dat is misschien niet het belangrijkste onderwerp, maar het is wel interessant en vaak verwaarloosd.

Vandaag wil ik met u gaan kijken naar de relatie van buitenplaatsen en tuinen met het omringende landschap. Ik wil een aantal kanten van die relatie belichten. Daarmee hoop ik te laten zien hoe vanuit zo'n landschappelijke aanpak nieuwe inzichten kunnen komen.

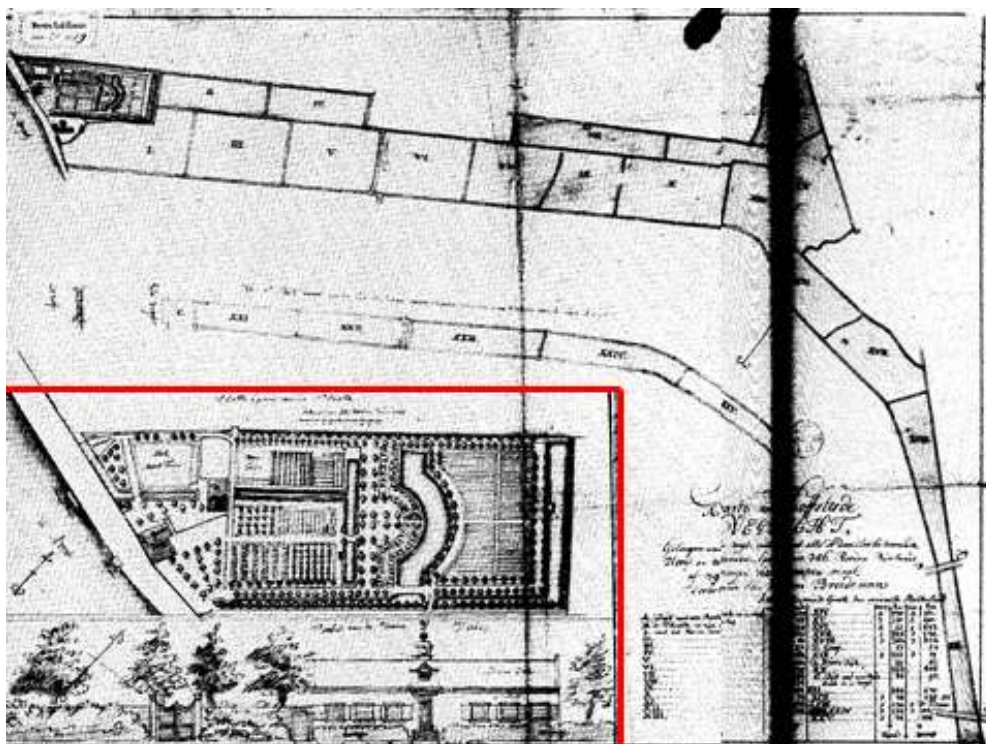
Achtereenvolgens wil ik een reeks van onderwerpen met u bekijken: het oudere landschap, water, 'Woeste gronden', burens, kaarten en kwantificering.

Het oudere landschap

Ik wil beginnen met het oudere landschap. Veel buitenplaatsen gaan terug op een boerderij. Maar niet alle landschappen zijn agrarisch. 's-Graveland begon in feite als een mijnbouwlandschap, een zandwinning aan de rand van het Gooi. Nadat het zand was afgegraven werd het geëgaliseerde land met de ontsluiting door een vaart naar Amsterdam en een reeks zijvaarten, ingericht met een unieke serie buitenplaatsen. Ook in het duingebied zijn sommige buitenplaatsen aangelegd op afgezande grond, zoals mooi nog te zien is in Elswout bij Overveen. De grap van 's-Graveland is, dat de tuinen later zijn omgevormd in landschappelijke stijl, waarbij opnieuw reliëf is aangelegd en de scherpe grens met het Gooi weer is verzacht.

's-Graveland
±1734 (boven)
en ±2000
(onder). Het
noorden
rechts

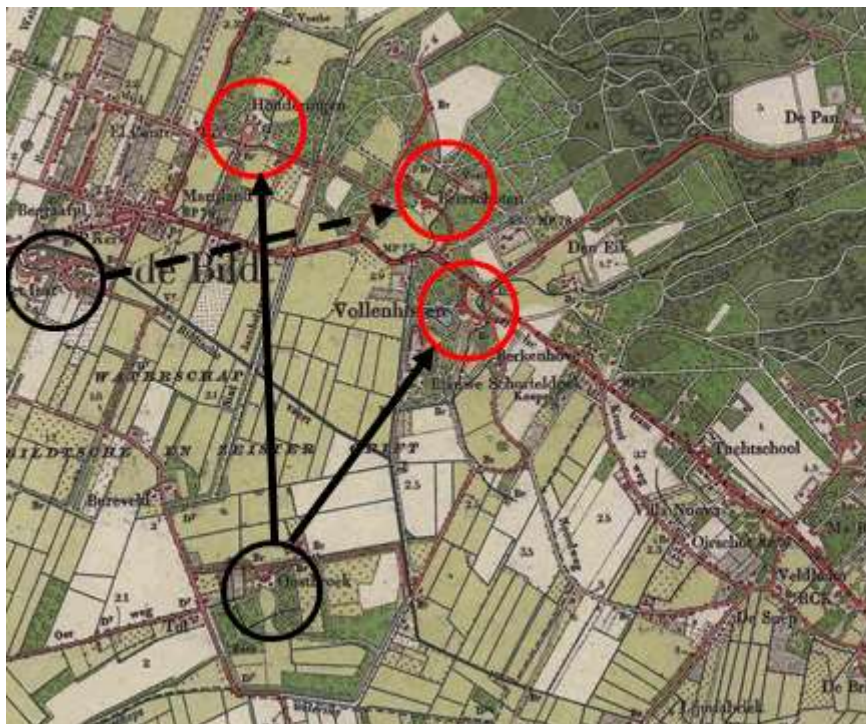

In het overgrote deel van laag-Nederland was het landschap waarin de buitenplaatsen werden aangelegd, al sinds de middeleeuwse ontginningen verdeeld in smalle stroken. Dat maakte dat een langgerekte vorm hier voor de hand lag. We zien hier de buitenplaats Vechtzicht bij Weesp, met een onvoorstelbaar lange strook land. Aan de Vecht is die strook in de lengterichting in tweeën gedeeld, zodat de boerderij kon blijven functioneren en daarnaast de buitenplaats kon worden gebouwd. De rechthoekige vorm van de tuin is kenmerkend voor het Hollands Classicisme, met een lange centrale as die door het huis heen loopt en die de tuin niet alleen symmetrie geeft maar ook richting. Vervolgens werd met

allerlei landschapsarchitectonische trucjes geprobeerd om de geringe breedte te verdoezelen.

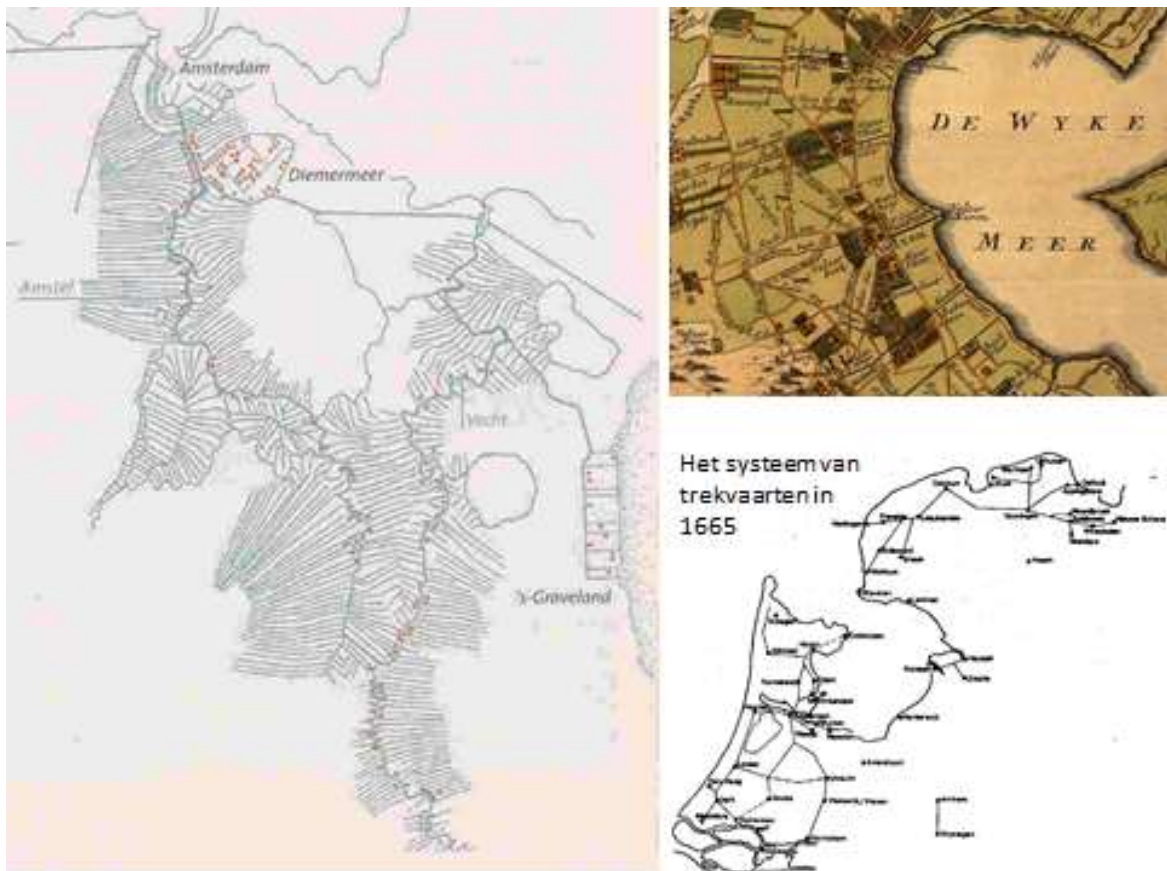
De ontwikkeling van die eigen stijl in het zeventiende-eeuwse Holland zou heel goed beïnvloed kunnen zijn door het oudere agrarische landschap.

Voor al in de ligging van veel buitenplaatsen kunnen we het oudere agrarische landschap terugvinden. In de veengebieden voegden de buitenplaatsen zich in de oudere agrarische lintbebouwing. Ook op de Utrechtse Heuvelrug zien we dat. Op die arme zandgronden betekende dat ook dat de tuinen en de centrale delen van de latere landschapsparken vaak op het voormalige bouwland werden aangelegd, waarmee de landbouw in dit gebied dus voor een deel verdrongen werd. Tegelijk maakte dat dat veel parken hier liggen op bodems die voordien door plaggenbemesting verrijkt waren en die daarmee gunstig afsteken tegen de arme zandgronden in de omgeving.

Maar er is meer. De regionale elite van de stad Utrecht werd door het Amsterdamse kapitaal enigszins verdrongen uit de Vechtstreek en verzamelde zich vervolgens aan de Noordoostkant van de stad Utrecht. Daar waren grote oppervlakten land van kloosters genaast door de Staten van Utrecht en die kwamen tussen 1640 en 1680 in handen van de regionale elite. Hoe dat precies in zijn werk ging zou nog eens uitgezocht moeten worden. Er ontstond daardoor een compleet buitenplaatsenlandschap rond De Bilt, met als basisingrediënten de Laurensabdij in klooster Oostbroek, het Vrouwenklooster (beide aangegeven met een zwarte cirkel) en verschillende uithoven van beide kloosters (aangegeven met rode cirkels).

Water

Water, mijn tweede onderwerp, had een groot aantal functies, te beginnen met transport. Tot in de negentiende eeuw waren de meeste buitenplaatsen alleen in de zomermaanden bewoond. Eigenaren en bezoekers moesten vanuit de stad naar de buitenplaats kunnen komen en wie iets van het transport in west-Nederland in de zeventiende en achttiende eeuw weet, zal het duidelijk zijn dat transport over water superieur was aan dat over land. De wegen waren beurtelings modderig en stoffig transport per schip was sneller en comfortabeler.

Het overgrote deel van de buitenplaatsen in laag-Nederland lag aan rivieren of aan gegraven waterlopen zoals trekvaarten, zanderijvaarten of middeleeuwse kanalen die in een enkel geval, de Vliet tussen Leiden en Delft, zelfs voor een deel teruggaat op een Romeins kanaal.

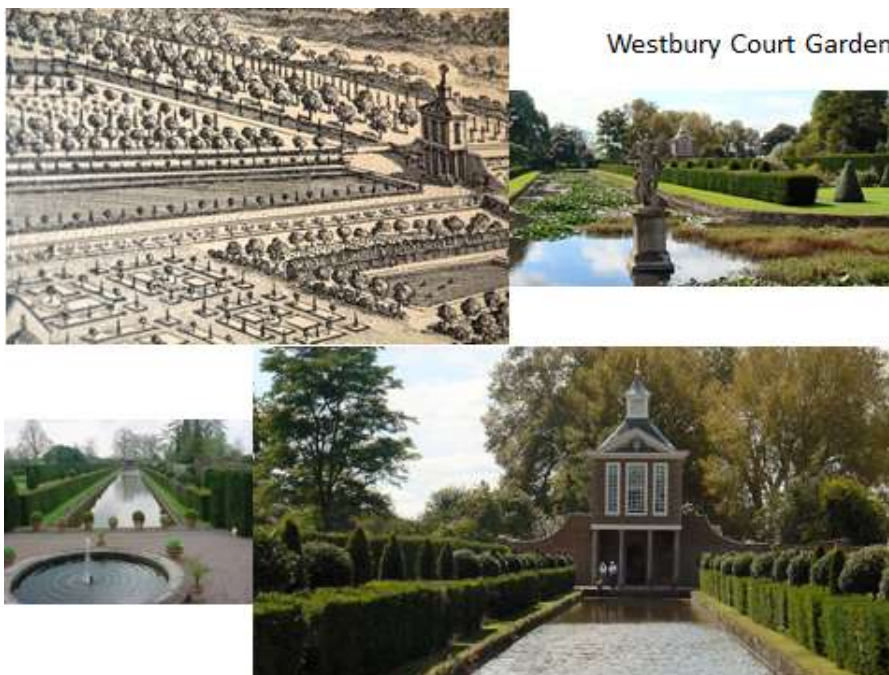
Dit plaatje toont de buitenplaatsen rond Amsterdam, waarvan een belangrijk deel aan rivieren ligt. Andere, zoals die in de Watergraafsmeer, waren via trekvaarten verbonden met de stad en weer andere via de Wijkermeer, een uitloper van het IJ. Omdat de eigenaren binnen een dag op hun buitenplaats wilden zijn, was de maximale afstand over water zo'n vijftig kilometer, wat betekent dat de reeks Amsterdamse buitenplaatsen tot aan Utrecht doorliep. In feite begon de bouw van buitenplaatsen langs de Vecht in de omgeving van Utrecht, om pas daarna gaandeweg een deel van de ruimte tussen Amsterdam en Utrecht

op te vullen. Tot de oudste groep buitenplaatsen hoorde het hele complex dat Joan Huydekoper stichtte rond Maarssen.

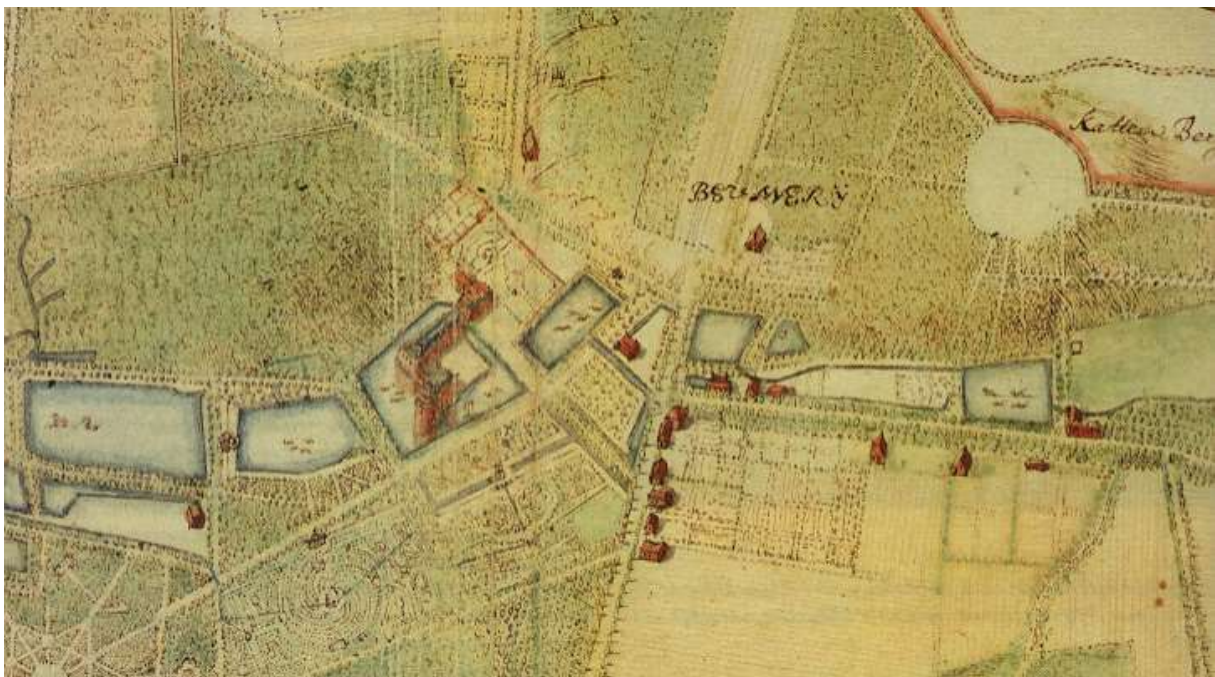
Buitenplaatsen die tussen een weg en een waterloop liggen, tonen hun meest representatieve gezicht aan de kant van het water. Daarover kwamen bewoners en gasten aan.

Pas door de spoorwegen in de negentiende eeuw veranderde de nadruk op watertransport. De Stichtse Lustwarande, op de rand van de Utrechtse Heuvelrug, is beïnvloed door de spoorlijn van Amsterdam via Utrecht en Zeist naar Arnhem.

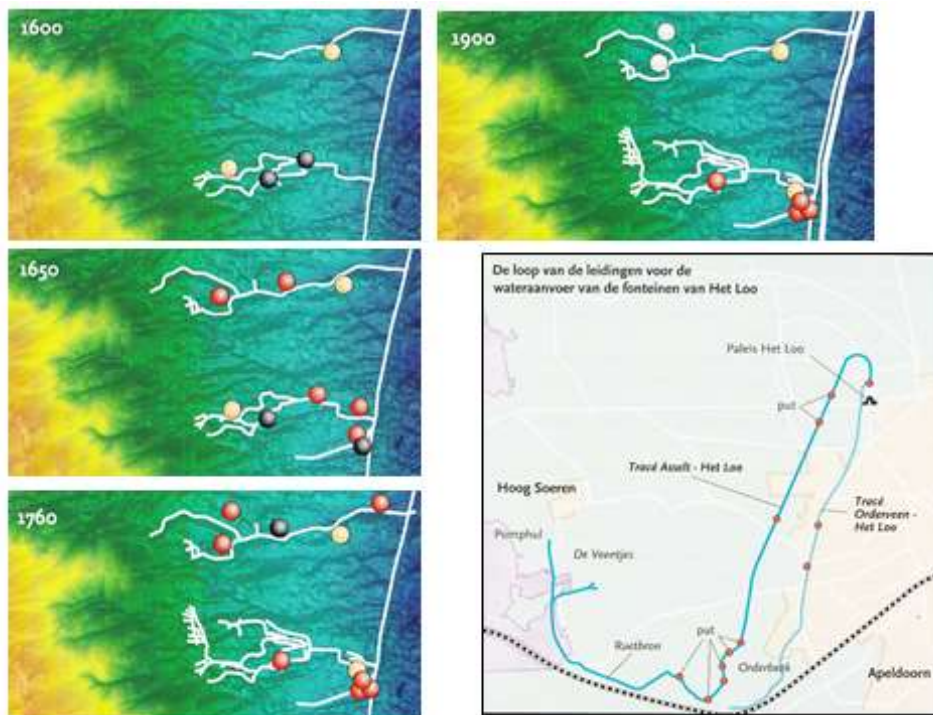

Maar water heeft meer functies. In laag-Nederland vormen sloten en vaarten de belangrijkste grenzen in het landschap. Buitenplaatsen en tuinen waren begrensd door sloten, wat een sterke scheiding gaf tussen de tuin en het agrarische landschap. Dat zijn aspecten die in ieder geval in Engeland werden beschouwd als typische kenmerken van Hollandse tuinen (de afbeelding toont Westbury Court).

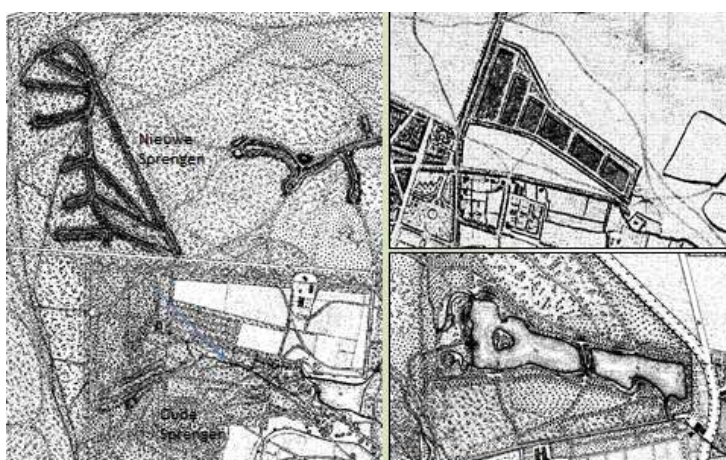
Spectaculaire waterwerken in de vorm van fonteinen en cascades waren in de vlakke landschappen van laag-Nederland moeilijk te realiseren, al zijn er wel voorbeelden van molentjes die water omhoog moesten brengen. Een van de allereerste stoomgemalen van Nederland stond zelfs in een buitenplaats: Groenendaal bij Heemstede.

Wat dat betreft boden de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug betere mogelijkheden. Hoewel de rijke en goed verzorgde landbouwgebieden van laag-Nederland in de zeventiende en de vroege achttiende eeuw de voorkeur genoten, en die gebieden ook veel geschikter waren om geometrische tuinen aan te leggen, lag een aantal van de meest spectaculaire tuinen op de Veluwe. Voorbeelden zijn Rosendaal (zie de kaart van Barend Elshof uit 1723), het onvoltooide Coldenhove en uiteraard Het Loo. In dat laatste geval zien we hoe belangrijk water was. In die gebieden is water niet overal aanwezig, maar het stroomt tenminste zoals dat in een ordentelijk land hoort. Water brengt beweging in de tuin.

Het Loo is aangelegd in een landschap met een ouder kasteeltje, boerderijen en watermolens, dat alles omringd door jachtgebieden. De watermolens werden aangedreven door sprengbeken, beken die van extra water waren voorzien door kunstmatige bronnen. In 1517 werd toestemming gegeven om hier een korenmolen, een oliemolen en een volmolen te bouwen, waarvoor waarschijnlijk de Oude Sprengen, de oudst bekende sprengen op de Veluwe, zijn gegraven. Waarschijnlijk zijn alle de molens gebouwd. Deze serie kaartjes toont de molens van Het Loo. Rond 1686, toen stadhouder-koning Willem III het Loo ombouwde tot een belangrijke residentie, heeft hij enkele watermolens uitgekocht om het water en de hoogteverschillen te gebruiken voor waterwerken. Daartoe werd één molen afgebroken en een tweede verplaatst. Voor de grote fontein werd daarnaast nog van grote afstand extra water aangevoerd.

De Oude Sprengen (1517?), de Nieuwe Sprengen (eind 17e eeuw) en enkele later verbouwde visvijvers in het park van Het Loo

Hier nog een paar details van de sprengen en de visvijvers op het Loo.

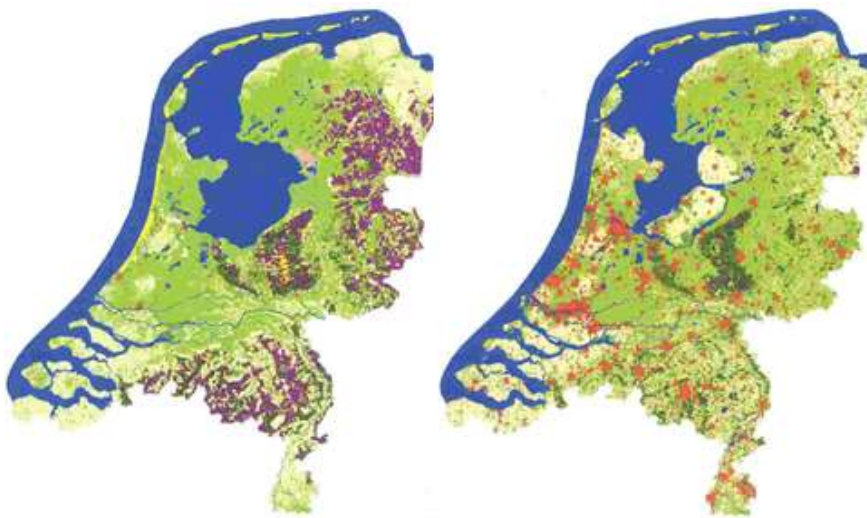

Er zijn meer beken gebruikt voor parkaanleg, zoals voor de Bedriegertjes op Rosendaal. Soms werden beken in tweede instantie gebruikt in parkaanleg, zoals in Staverden waar de oude molenplaats nog altijd te herkennen is aan de stuw van de huidige parkvijver.

Weer een andere situatie treffen we aan op de Utrechtse Heuvelrug. Hier lagen de buitenplaatsen op de flauwe zuidwestelijke helling, waar het terrein minder geschikt is voor watermolens, maar waar wel sprengbeken konden worden aangelegd. Die zijn hier echter breder en, door het geringe verval, trager. Dat maakte ze juist erg geschikt voor parken. We zien hier een hele reeks van deze kunstmatige beken in een landschap dat vaak stevig werd vergraven om een soort Zwitserse landschappen aan te leggen.

Woeste gronden

Grondgebruik in Nederland in 1900 en 2000.

Uit: Knol, W.C., H. Kramer & H. Gijsbertse (2004). Historisch Grondgebruik Nederland; een landelijke reconstructie van het grondgebruik rond 1900. Alterra, Wageningen (Alterra Rapport 573), pp. 35-36.

Naast cultuurland en water is er nog een derde component van de vroegere landschappen dat aandacht verdient. Dat zijn de heidevelden, moerassen, stuifzanden en andere 'inculte' gronden, die in de negentiende eeuw werden samengevat onder de term 'woeste gronden'. Dat is een negentiende-eeuwse term, uit een tijd waarin de heidevelden hun nut voor de landbouw grotendeels hadden verloren en daarmee als nutteloos werden gezien.

Die 'woeste gronden' zijn op twee manieren van belang geweest voor de ontwikkeling van buitenplaatsen en tuinen. In de eerste plaats waren grote gebieden al in de middeleeuwen belangrijk voor de jacht. Wie er een beetje naar zoekt vindt overal in historische bronnen, en soms nog op moderne kaarten, aanduidingen als wildpark, wildbaan, warande, diergaarde of haag. Al die termen duiden op gebieden die gereserveerd waren voor jacht en waarin soms uitgebreide voorzieningen waren getroffen.

De Wildbaan bij de Hof te Dieren, 1654

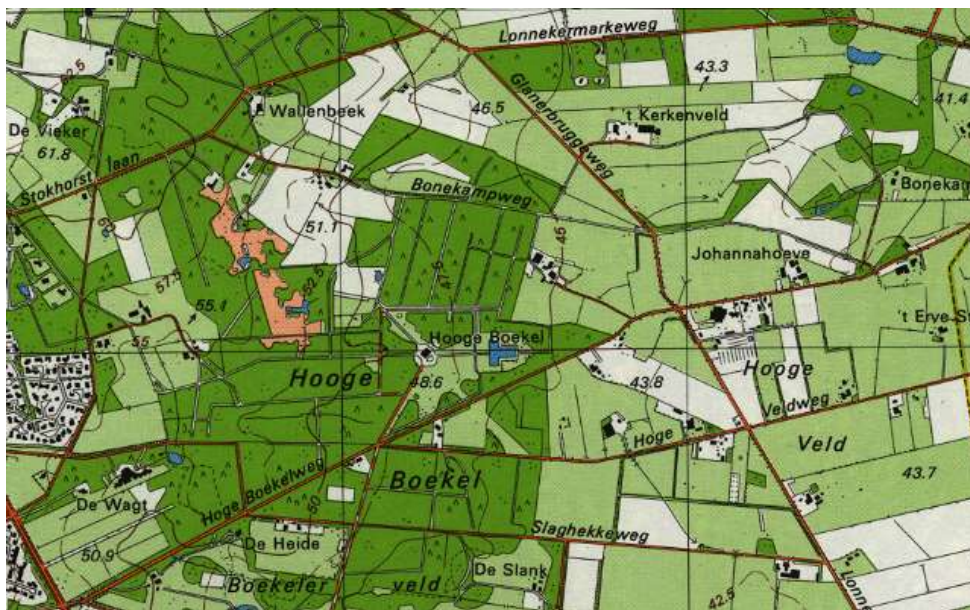
Verspreid over Europa bestaan hebben duizenden van dergelijke wildparken bestaan. In Nederland is er nog niet zo veel onderzoek naar gedaan. Een van de bekendste is de wildbaan die Willem III liet aanleggen bij de Hof te Dieren en die vooral bekend werd door deze afbeelding in de Gelderse Geschiedenissen van Slichtenhorst. Deze wildbaan met zijn houten afrastering bleek nogal onderhoudsintensief en heeft uiteindelijk maar kort bestaan.

Die jachtgebieden boden een scherp contrast met de geometrische tuinen, maar werden wel gewaardeerd. Er lopen directe lijnen van het savannelandschap waarin de oudste mensachtigen hun bestaan vonden, via de middeleeuwse wildparken naar de landschapsparken van de achttiende en negentiende eeuw en naar de moderne natuurontwikkeling. Naast de bekende veranderingen van smaak, van geometrische naar landschappelijke en deels weer terug naar geometrische tuinen, is er steeds een lijn geweest van ideale natuur van verspreide boomgroepen en onregelmatige grasvlakten en waterpartijen. Uit verschillende bronnen blijkt dat deze wildparken esthetisch werden gewaardeerd, ook in de periode van de geometrische tuinen, en ik denk dan ook dat ze een inspiratiebron voor landschappelijke tuinontwerpen zijn geweest. Dat betekent ook dat de laatste niet zo uit de lucht zijn komen vallen als wel eens wordt gesuggereerd.

Er is nog een tweede reden waarom de 'woeste gronden' belangrijk zijn geweest voor de ontwikkeling van buitenplaatsen. Ik gaf al aan dat de heidevelden in de loop van de negentiende eeuw steeds meer door de boeren werden verlaten. Dat bood voor grootgrondbezitters in spé kansen om voor weinig geld grote stukken land te verwerven. Dat land kon vervolgens worden bebost, zoals op de Veluwe en op de Utrechtse Heuvelrug op grote schaal gebeurde. Op deze kaart van omstreeks 1900 zien we een deel van de Stichtse Lustwarande, met landhuizen en parken langs de grote weg en met hoger op de Heuvelrug grote productiebossen van vooral naaldhout die op de heide waren aangeplant.

De andere mogelijkheid die de 'woeste gronden' boden, was ontginning tot landbouwgrond. De droge heuvels van de Veluwe en de Utrechtse Heuvelrug boden daarvoor niet zo veel mogelijkheden, maar in Oost-Nederland was de situatie anders. Daar hebben veel grote grondbezitters op grote schaal land heidevelden en moerassen gekocht en hebben dat land ontwaterd en ontgonnen. Op die manier zijn veel landgoederen nieuw gevormd of sterk uitgebreid.

Buren

Een laatste locatiefactor die ik wil noemen is de aanwezigheid van andere buitenplaatsen. Men was blijkbaar graag onder elkaar. Ik noemde al het Huydekooper-complex, waarin een enkele ontwikkelaar een hele groep buitenplaatsen bouwde en daardoor zijn familie en vrienden dichtbij had. Buitenplaatsen zijn niet gelijkmatig over het land verspreid, maar er zijn verschillende concentraties. Dat had te maken met de nabijheid van steden, maar ook et de nabijheid van andere buitenplaatsen. De bewoners hadden vaak intensief contact met elkaar en hielden elkaar continu in de gaten.

Kaarten

Ik heb tot nu toe geprobeerd duidelijk te maken welke vragen ik als geograaf probeer te beantwoorden. Ik wil aan het eind van mijn betoog nog twee methodische ontwerpen aansnijden. De eerste betreft het gebruik van kaartmateriaal, de meest kenmerkende bron voor geografisch onderzoek. En dan valt het me op dat er nog vrijwel geen systematisch onderzoek is gedaan naar kaarten van buitenplaatsen en tuinen.

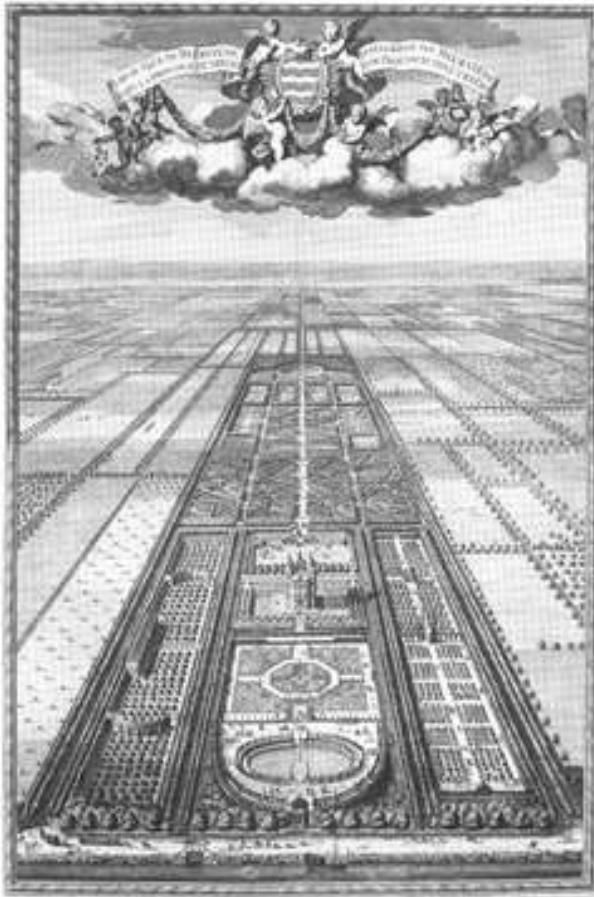

Neercanne
1991

In het verleden werd de analyse van oude kaarten vaak beperkt tot de vraag naar betrouwbaarheid, soms met als doel om de kaart te gebruiken als basis voor een restauratie of zelfs reconstructie. In de jaren negentig is bijvoorbeeld nog een plan gemaakt voor Neercanne op basis van deze kaart, die werd geprojecteerd op een moderne ondergrond. Dat ging dus fout, zoals bleek bij het archeologische onderzoek dat gelukkig ook plaatsvond.

De kaart van Beeckestein door J.G. Michaël (1772) is misschien wel de bekendste kaart van een Nederlandse buitenplaats. De kaart geeft een mooi beeld van de interpretatieproblematiek. Deels geeft de kaart namelijk waarschijnlijk een bestaande situatie weer, maar voor een ander deel is het een ontwerp. Zonder er andere kaarten naast te leggen en dat aan te vullen met archiefonderzoek en archeologisch onderzoek weten we niet welk deel van deze tuin echt heeft bestaan. U begrijpt misschien mijn afschuw toen in de jaren tachtig een reconstructie van de tuin op basis van deze kaart dreigde.

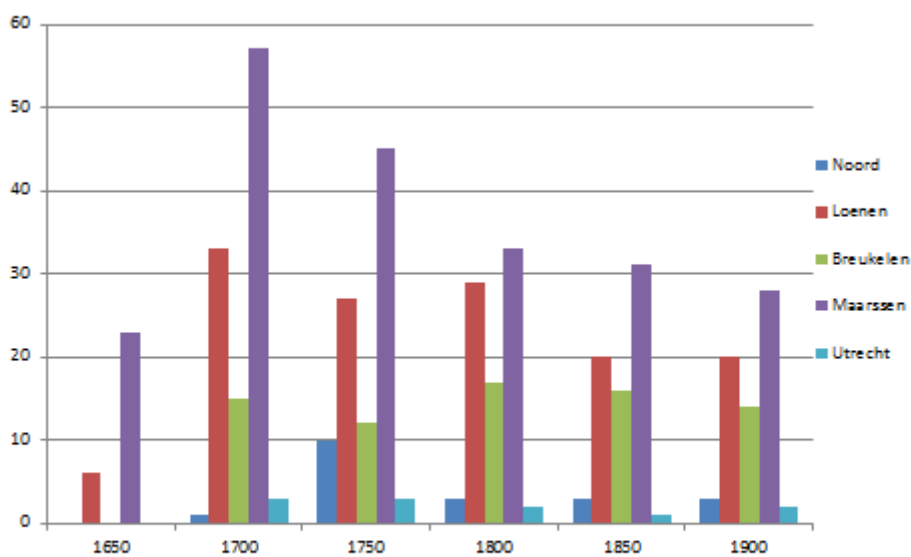
Heemstede bij Houten, kopergravure
door I. de Moucheron en D.
Stoopendaal, 1700/1702

Kaarten als deze zijn zo fraai en zo overtuigend dat we ons onwillekeurig laten meeslepen en aannemen dat de kaart wel nauwkeurig moet zijn. Maar het doel van zo'n kaart was helemaal niet om een nauwkeurig beeld te geven, de kaart was vooral representatief. Ze hingen vaak in de hal of in een andere representatieve ruimte van het huis. Je moet al wantrouwend worden als het wapen van de eigenaar net zo groot is afgebeeld als het huis. Een kaart is vooral een communicatiemiddel en we moeten ons ook bij kaarten van buitenplaatsen dus steeds afvragen waarom ze gemaakt werden en voor welke doelgroep.

Kwantificering

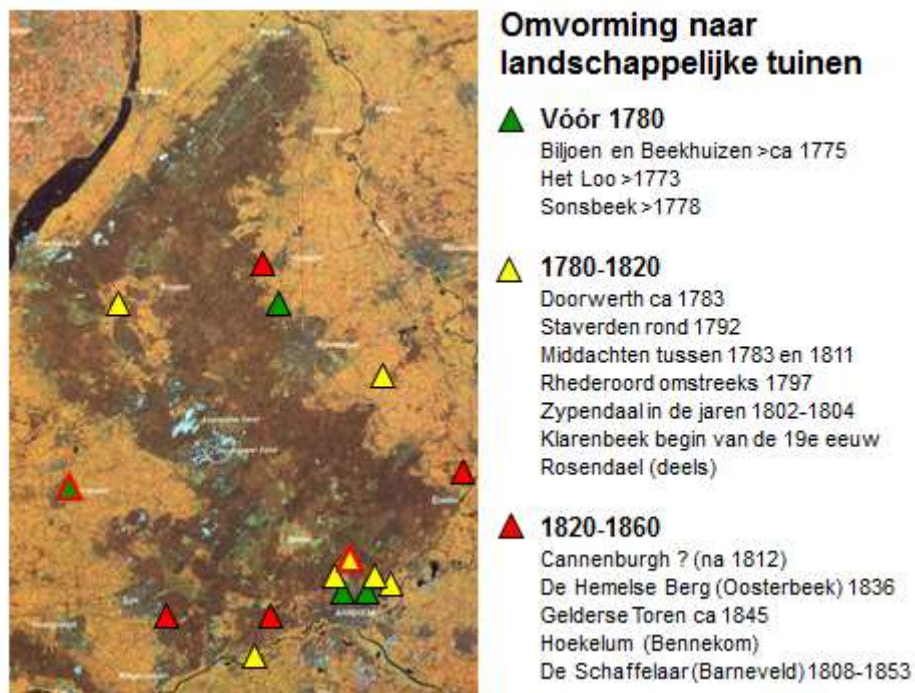
Dan het laatste onderwerp en dat zal u wellicht verrassen. Ik vind dat er veel te weinig kwantitatief onderzoek wordt gedaan. Het overgrote deel van het onderzoek naar buitenplaatsen en tuinen richt zich op individuele voorbeelden. Waar systematisch onderzoek wordt gedaan, betreft dat vaak het oeuvre van een architect of architectenfamilie. Dat is buitengewoon interessant en nuttig, maar ik zou zo graag willen dat er ook regionaal wat meer systematisch onderzoek wordt gedaan. Ik heb twee voorbeelden, allebei op een achternamiddag in elkaar gezet en dus zonder al te veel pretenties, Maar om te laten zien wat ik bedoel.

Buitenplaatsen aan de Vecht volgens Van Tent (1972)

Tent, W.J. van (1972). De buitenplaatsen van de Amsterdamse kooplieden in de zeventiende en achttiende eeuw – hun ontstaan en situering. Doctoraalscriptie Sociale Geografie VU, Amsterdam.

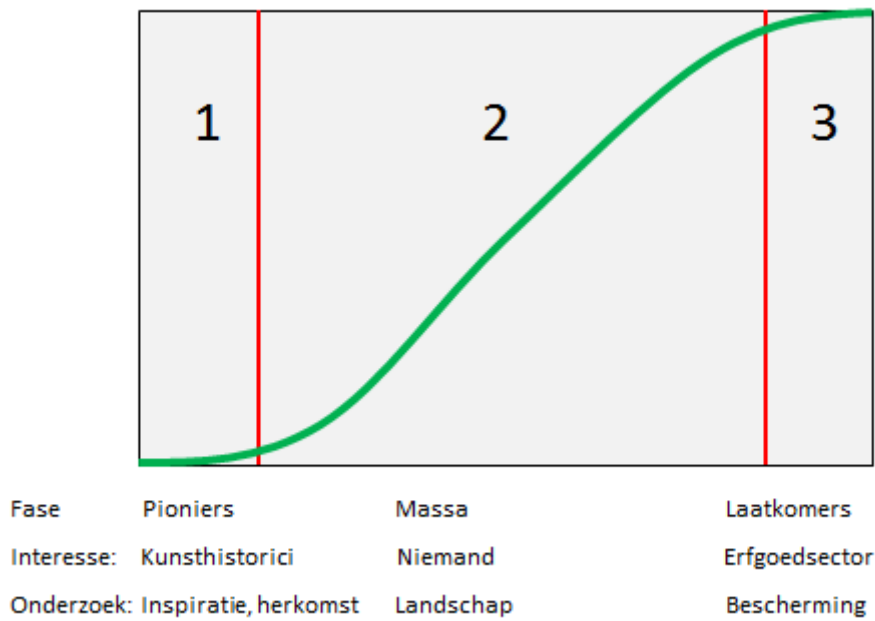
Hier heb ik, op basis van de afstudeerscriptie van sociaal-geograaf Pim van Tent, die later vooral bekend werd als archeoloog, wat zitten turven. We kunnen hier twee zaken uit afleiden. In de eerste plaats zijn er een paar concentratiegebieden, waarbij Maarssen, dicht bij Utrecht, eruit springt. In de tweede plaats lijkt het erop dat die concentratiegebieden zich beter handhaven dan de tussengelegen gebieden.

Mijn tweede voorbeeld. Hier heb ik voor de tuinen op de Veluwe waar ik materiaal over had, op een rij gezet wanneer ze zijn omgevormd van een geometrische naar een

landschappelijke aanleg. Ik geef direct toe dat hier nog niet direct briljante nieuwe inzichten uit komen, maar het roept wel vragen op, zoals waarom sommige zo vroeg waren en andere zo laat. Wat maakte eigenlijk dat men zijn tuin omschoffelde: gebeurde dat als het schip met geld binnenkwam? Of als de oude tuin instortte? Of als er een nieuwe eigenaar kwam? Of als de burens het ook deden?

Adoptie van een nieuwe (tuin)stijl

Dat brengt mij op een innovatiecurve. De ontwikkeling van bijvoorbeeld een nieuwe tuinstijl begint bij een klein aantal pioniers. Dat zijn voorlopers, de mensen die ideeën verzinnen of uit het buitenland importeren. Ze worden vooral bestudeerd door kunsthistorici, die belangstelling hebben voor vernieuwers en voor de herkomst en context van hun ideeën.

Aan de andere kant van de curve zitten de laatkomers, die een innovatie niet doorvoeren, omdat ze geen geld hebben of om wat voor reden dan ook. Die zijn vooral een onderzoeksthema van erfgoedonderzoekers. De laatste niet verlandschapte tuinen worden beschermd als bijzondere voorbeelden van een voorbijge fase in de geschiedenis, naast de laatste zeventiende-eeuwse boerderij of negentiende-eeuwse snoepwinkel in originele staat.

Maar wie kijkt er naar het middendeel van de curve? Dat is misschien kunsthistorisch niet zo interessant. Het is de periode waarin een innovatie, neem de landschapsstijl, wordt tot een maniertje, dat op bestelling door productieve tuinarchitecten en tuincentra wordt geleverd. Maar tegelijk is het wel de fase waarin een innovatie dominant aanwezig is in het landschap. En daarom waard om niet als individuele gevallen maar als breed gedragen trends te onderzoeken.

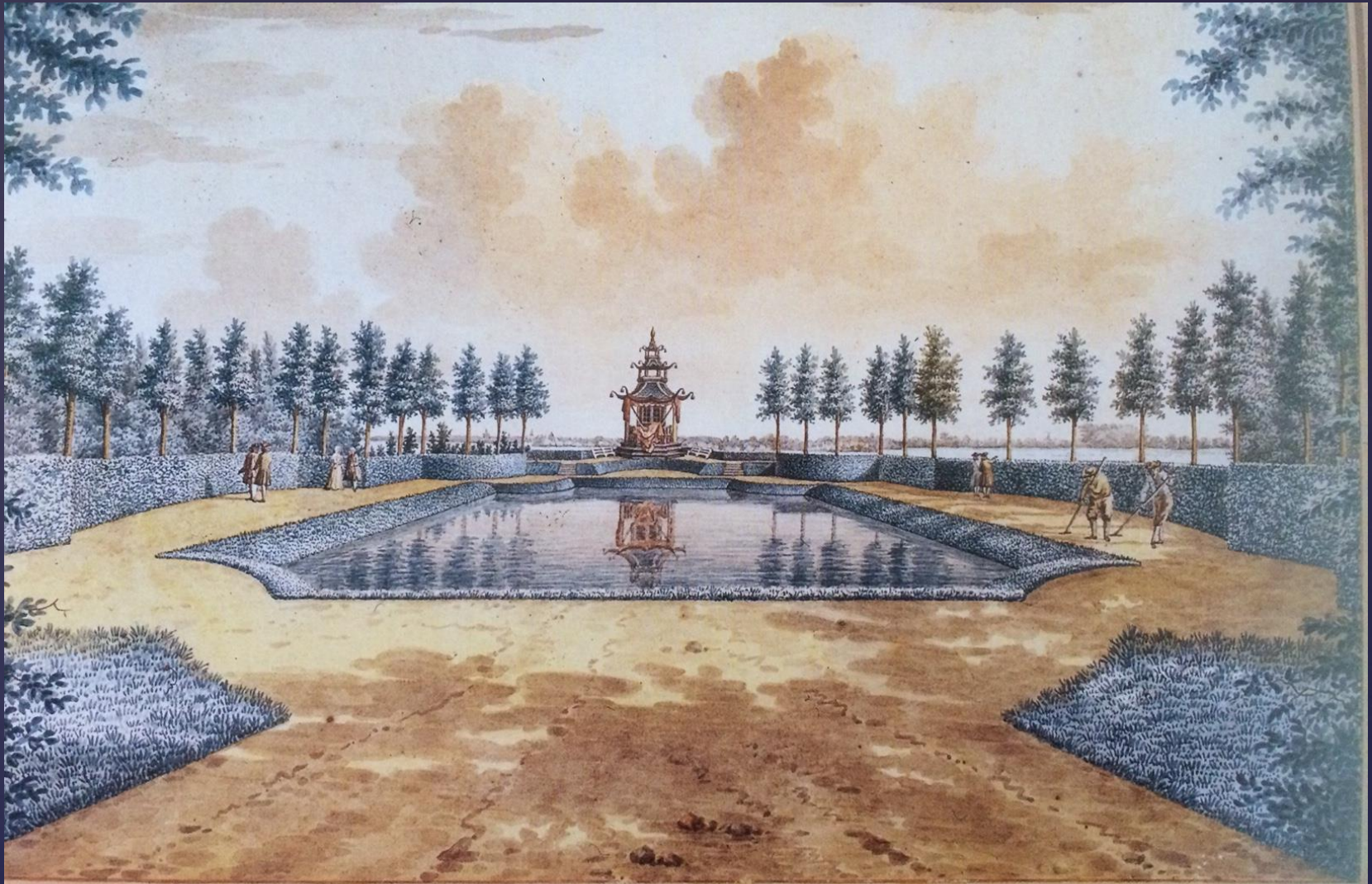
Vergezichten en veldwerk

Naar een nieuwe balans voor tuinhistorisch onderzoek?

Yme Kuiper KCL/ Faculteit Letteren RU Groningen
Cascade Symposium Denken & Doen, Sonsbeek 2016

Chinoiserie in Zeeland (Walcheren) en Groningen (veenkoloniën)

Recht over het groot Bassein te LAMMERENBURG te zien,
naar den Zineschen Tempel, in 1772.

(tekening Jan Arends)

Jan Albert Sichterman (1692-1764)
 VOC-directeur Houghly (Bengalen)
 Stadshuis met zwarte bedienden
 Wapenservies met eekhoorn
 (*Chine de commande*)
 Woellust (Wildervank) met Japans
 tuinhuis (in formele aanleg)

Chinees dorp *Mulang* (moulin?) op Wilhelmshöhe te Kassel
(fayence circa 1785)

Chinoiserie in 18de eeuw

China-mode in Europa begon in late 17de eeuw bij interieur (keramiek, meubels, textiel, lakwerk); pas na 1750 kwam massale populariteit in architectuur en tuinkunst

Hoe ontstond die? Via filosofische, spirituele interesse in Europese geleerde kringen voor China óf via handelsnetwerken (materiële objecten, wetenschappelijke ontdekking)?

Hoe ver reikte de kennis van de China-fans van de Chinese bouw- en tuinkunst en van de Chinese opvattingen daarover?

Waarom interesseerden de Chinezen zich *toen* zo weinig voor Europa?

Maison de plaisance Wilhelmsthal, Calden

Landgraf Wilhelm VIII , 1682-1760 (door Philip van Dijk, 1736);
collectionneur van Hollandse schilders

Architect François de Cuvilliés

Tuinontwerp voor Wilhelmsthal, 1752

(Tuin-)architecten Georg W. von Knobelsdorff (collectionneur Hollandse schilders) en Simon Louis du Ry

Ménagerie óf Theehuis & Ruimte voor Feestgezelschap?

Ontwerp van het Chinese Huis in tuin van Wilhelmsthal
door Johann Georg Fünck (1746-1747)

Façade de la Maison Chinoise à Drottningholm

Architect Carl
Fredrik Adelcrantz

Paleis Drottningholm,
Stockholm

Kina Slott (geschenk voor
koningin Louisa Ulrika,
1753)

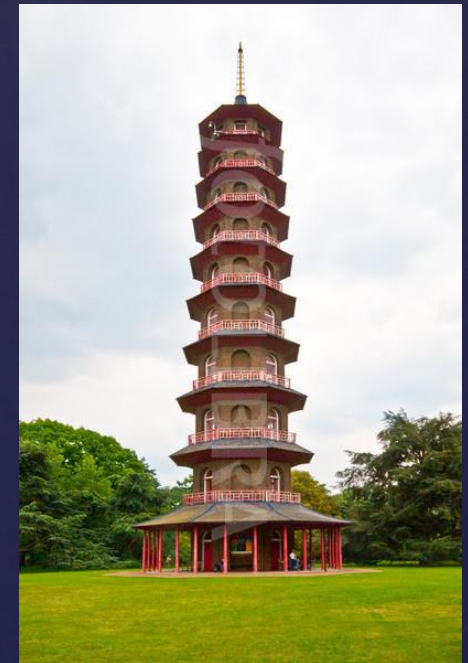
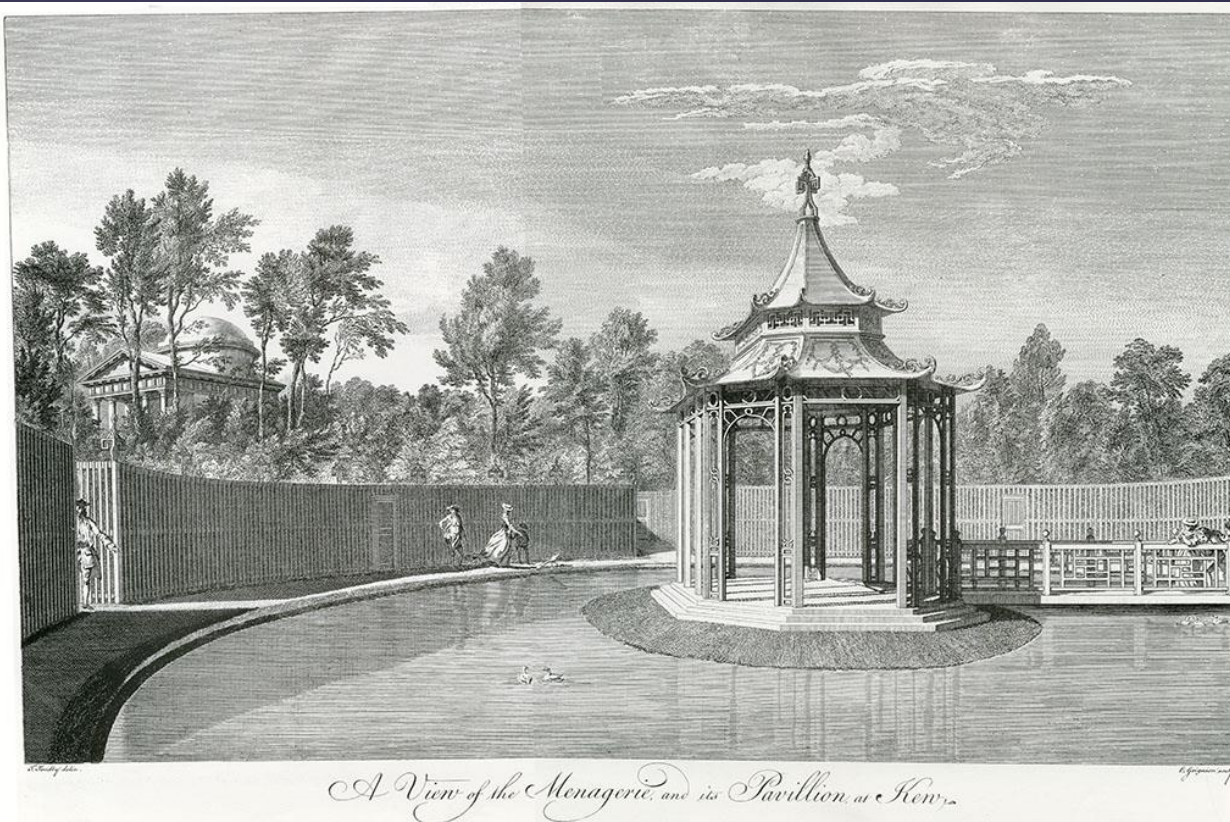
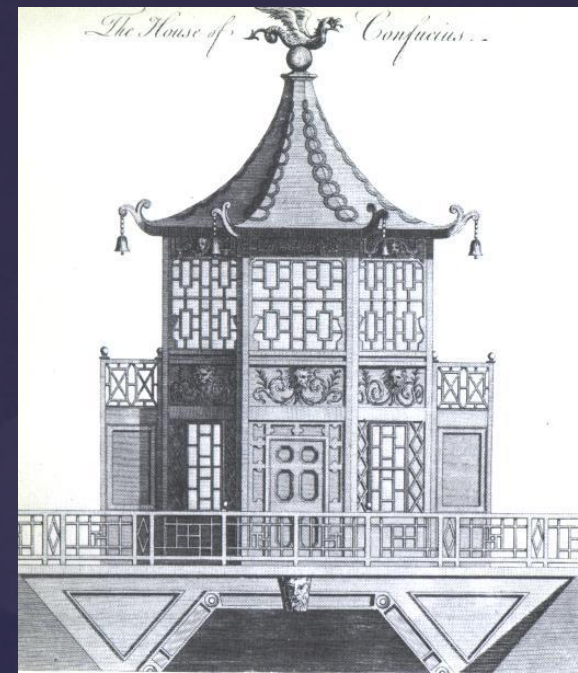
Chinees paviljoen (1747)

In park bij Augustusburg en Falkenburg, Brühl;
architect François de Cuvilliers

Kew gardens: *House of Confucius* (1745)
design Joseph Goupy
(in Sir William Chambers, 1763)
Octogonale plattegrond

Pagode (Chambers, 1767)

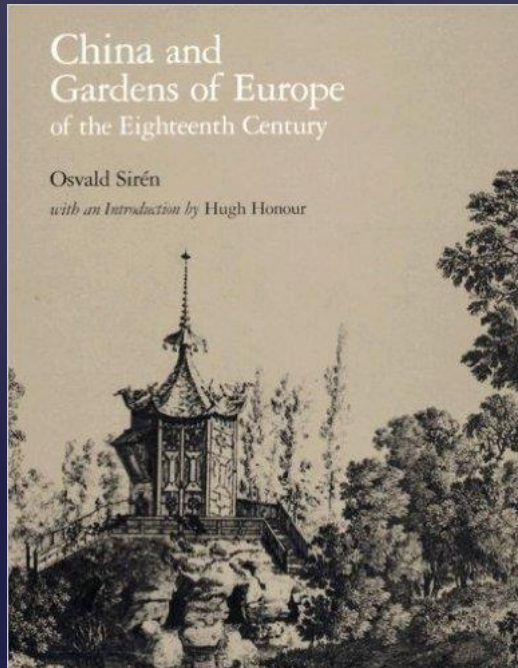
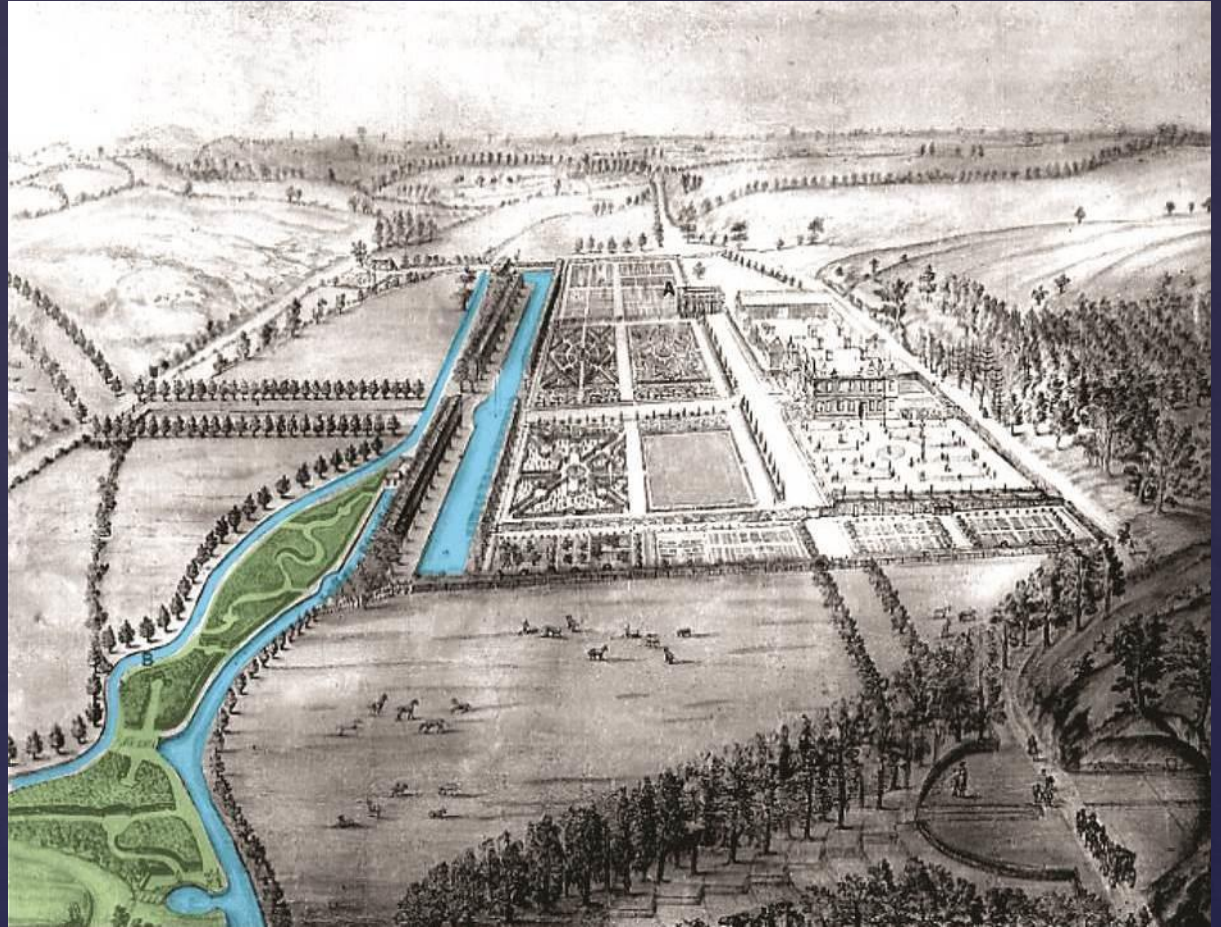

Chinese brug

Walton Bridge bij Hampton Court (gebouwd in 1753)
(door Canaletto, 1754)

Moor Park, Surrey

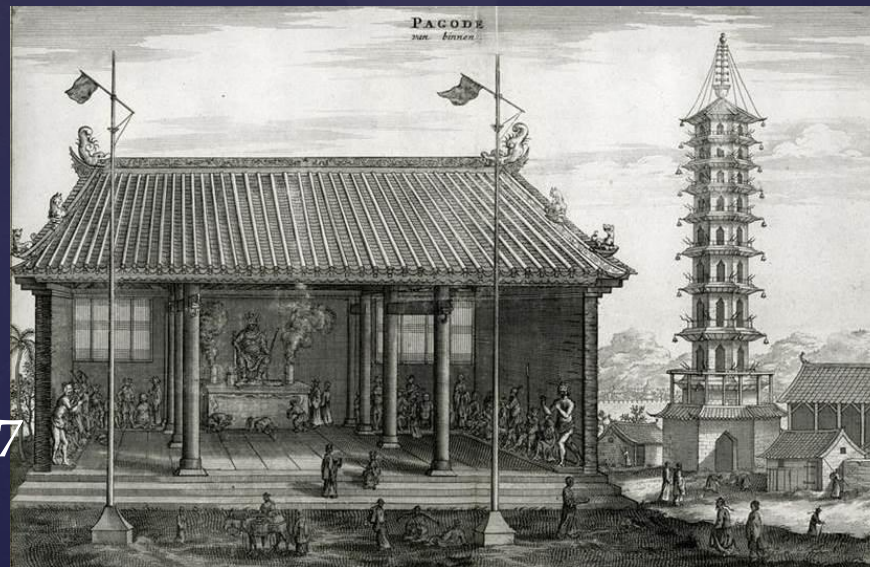

Sir William Temple (1628-1699)
ambassadeur in Den Haag; auteur van
*Upon the Gardens of Epicurus and of
Gardening* (1685)

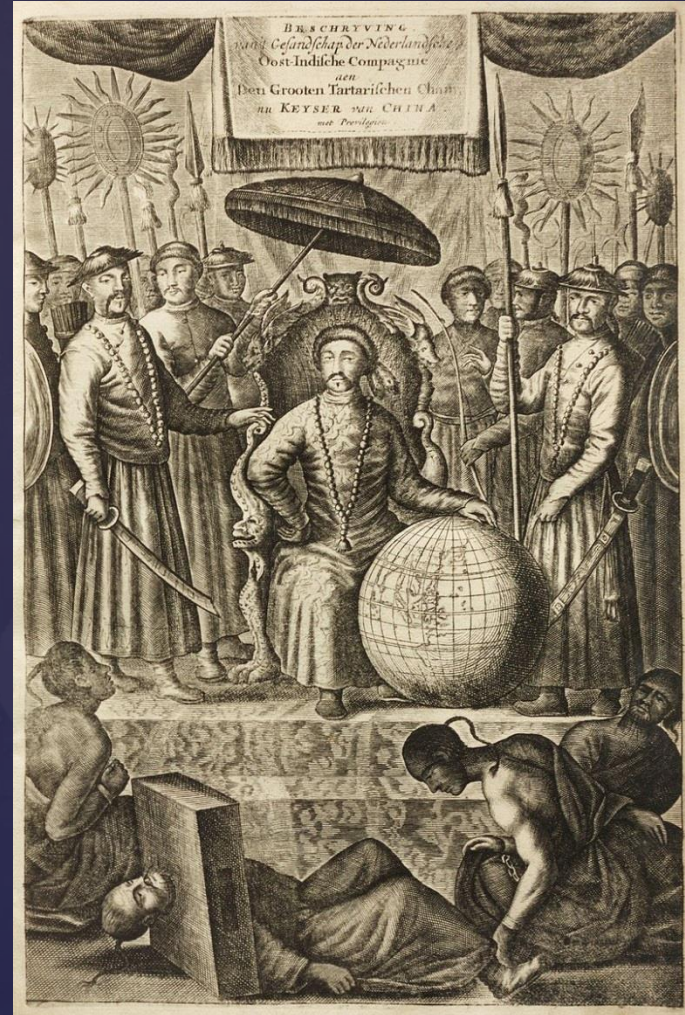

*Hier ziet gy Nieuhof na het Leven afgemaakt;
Een Kieck, die zoff de Vlaam overmoet heeft door zyn daaden;
Een die bekend is, daar het daglicht zyn en daald,
Voor Opperhoofd Gezand, met Luytjes overlauden;
Zyn resolut, klokke verstaand, en onvermoede oort,
Alint' ijt aan ieder een die zyne Schryften leest.*
J. J. G. G. G.

Joan Nieuhof (1618-
1672)
Protégé familie Witsen
China-reiziger 1655-1657

150 Nieuhof-prenten als schatkamer voor de chinoiserie

Waarom in de Republiek minder tuin-chinoiserie in 18de eeuw dan elders in Europa ?(mits empirisch aantoonbaar)

Balans van (tuin)historisch onderzoek (op 4 velden)

Empirische precisie

Opdrachtgevers
Kunstenaars (architecten)
Materiële objecten

Systematiek

Concepten
Netwerken
Toe-eigening; Transnationalisme
Oriëntalisme; Exotisme

Reikwijdte

Langere termijn perspectief
Vergelijking
Synthese

Relevantie

Erfgoed
Zelfinzicht
Hedendaags ontwerp

Beknopte bibliografie over Chinoiserie (met name 17de en 18de eeuw)

Blussé, L., *Johan Nieuhofs beelden van een Chinareis, 1655-1657*, Middelburg 1987)

De Bruijn, E., 'Consuming East Asia: continuity and change in the development of chinoiserie', in: J. Stobart and A. Hann (eds.), *The Country House. Material Culture and Consumption* (Swindon 2016) 95-104

Honour, H., *Chinoiserie. The vision of Cathay* (London 1961)

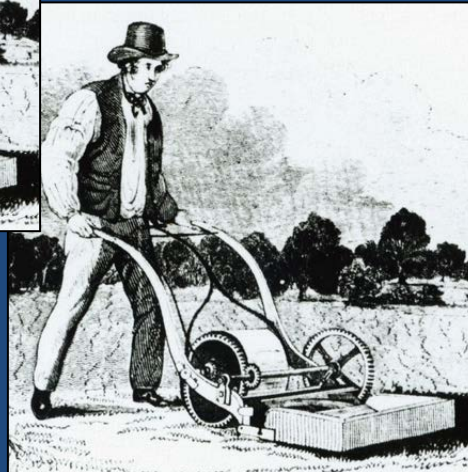
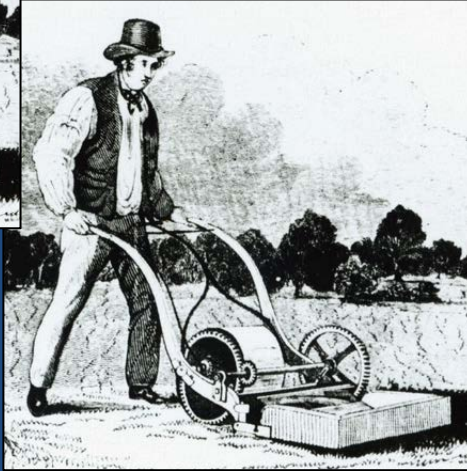
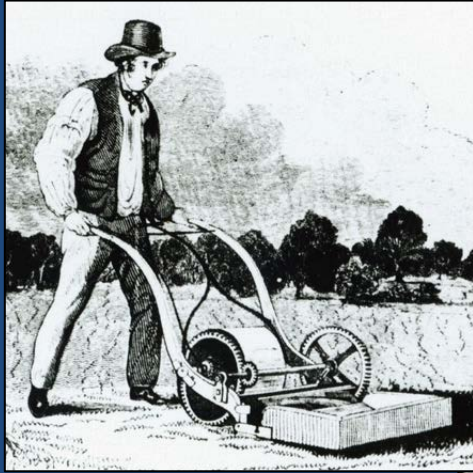
Rinaldi, B.M., *The Chinese garden in good taste. Jesuits and Europe's knowledge of Chinese flora and art of the garden in the 17th and 18th centuries* (München 2006)

Sirén, O., *Gardens of China* (New York 1949)

Sirén, O., *China and Gardens of Europe of the Eighteenth Century* (New York 1950)

Tuinhistorisch onderzoek in Nederland: een update

Cascade symposium 19 februari 2016
Christian Bertram

2 delen:

1. Update ten opzichte van eind 2013

2. Wensen voor de toekomst

Deel 1: Update

Meer dan 3 jaar geleden:

Lezing
tuinhistorisch onderzoek in Nederland
resultaten en omissies

Cascade lustrumsymposium 23 november 2012

Christian Bertram

1: Voor fragmentarisch onderzoek is het Cascade-bulletin een ideaal medium gebleken

2: Lokaal onderzoek naar afzonderlijke tuinen en parken komt veel voor maar is veel te weinig zichtbaar en toegankelijk

3: Manifestaties als het Jaar van de historische buitenplaats verbreden onze kennis, maar verdiepen die niet automatisch

4: Ook sites over Nederlandse buitenplaatsen en landgoederen gaan kennelijk ervan uit dat het zogenoemde 'brede publiek' zich rot schrikt van een bronvermelding

5: Opvallend veel onderzoek is in de laatste jaren verricht naar de landschapsarchitectuur van de tweede helft v/d 20ste eeuw

6: De cultuurhistorische dimensie van tuin en park kreeg in de afgelopen jaren (te) weinig aandacht

7: Er was tot nu toe geen universiteit in Nederland die tuinhistorisch onderzoek op lange termijn een vaste institutionele omgeving wilde geven

8: Nog steeds ontbreekt een gedegen overzichtsboek over de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur

Beste uitgever: waar blijft het Mien Ruys boek van Leo den Dulk?

Stelling eind 2012:

**Locaal onderzoek naar afzonderlijke tuinen en parken
komt veel voor maar is veel te weinig zichtbaar en toegankelijk**

Je zou het gezien de zoekvoorbeelden niet zeggen...

Zoek

bijv. koeien AND varkens, appels OR peren , "water management",

...maar voor nieuw, gepubliceerd materiaal over
tuinen, parken, buitenplaatsen enz. heeft
de UB in Wageningen een mooi zoekinstrument geschapen:
Groenekennis.

 WAGENINGEN UR
For quality of life

Groenekennis

Informatie voor professionals in voedsel en groen

Log in as Wageningen UR user OK

Home > Library > My Library > Groenekennis > Zoekresultaat

 Zoeken

 Uw selectie

 -

Zoek

bijv. koeien AND varkens, appels OR peren , "water management", OR rund* NOT schapen

Verbeterpunten Groenekennis (GK):

- Bijdragen in bundels zijn in GK niet ontsloten**
- Grijze literatuur (beheerplannen enz.) zit nauwelijks in GK**

Bibliografie tuinarcheologische rapporten (Natascha Lensvelt, RCE)

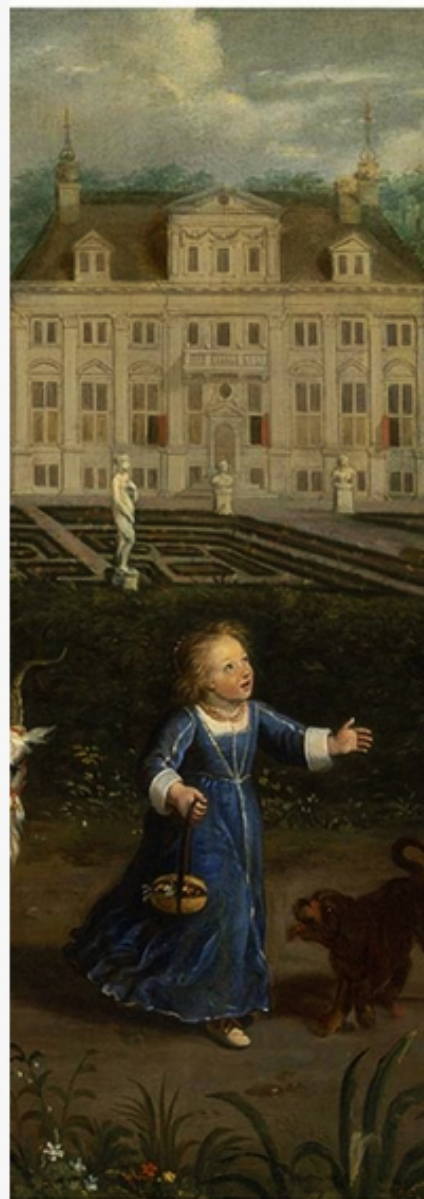

Stelling eind 2012:

**Opvallend veel onderzoek
is in de laatste jaren (voor nov. 2012) verricht
naar de landschapsarchitectuur
van de tweede helft van de 20ste eeuw**

**Trend zette niet door:
aandacht van grote projecten richtte zich
in de afgelopen drie jaar
op de 17de, 18de en vroege 19de eeuw**

**Voorbeelden voor projecten met focus
op de 17de, 18de en vroege 19de eeuw:**

YME KUIPER
BEN OLDE MEIERINK
(RED.)

BUITEN- PLAATSEN IN DE GOUDEN EEUW

DE RIJKDOM VAN
HET BUITENLEVEN
IN DE REPUBLIEK

Buitenplaatsen in de Purmer

Glorie en ondergang van Amsterdamse zomerhuizen

Auteur, Dr. Ing. Corry Boschma-Aarnoudse

De inpoldering van de grote meren in Noord-Holland was in alle opzichten een huzarenstukje, mede dankzij de investeringen van Amsterdamse kooplieden en regenten. Velen waren in de in 1622 drooggevalle Purmer zelf actief als ossenweiders en stichtten er fraaie buitenplaatsen met tuinen. Wat een verademing om zo de overvolle en vervuilde stad Amsterdam in de zomer te kunnen ontvluchten.

In dit boek is te lezen hoe het de Amsterdamse families in de Purmer verging, de voorspoed van de beginjaren, maar ook het onheil door de 18e-eeuwse runderpestepidemieën. Het Amsterdams grootkapitaal maakte plaats voor dat van vermogende families uit Purmerend, Edam en Monnickendam die de oude buitenplaatsen herstelden of nieuwe herenhuizen optrokken waar men vaak permanent woonde. Verschillende plantagiën van weleer werden door houthandelaren ingericht tot boomkwekerijen. De lotgevallen van 19 buitenplaatsen, van de families en de tuinlieden die er woonden, zijn uitgebreid beschreven.

Het boek eindigt met de teloorgang van de buitenplaatsen na 1750: *Zo vergaat wereldse roem!*, een tekst die lang het damhek van de buitenplaats WolffenHoeck sierde.

Corrie Boschma-Aarnoudse; afgerond in 2015

rijksuniversiteit
 groningen

Vlaskamptuinen in Friesland en Groningen

Inventarisatierapport van parken en tuinen van Gerrit Vlaskamp

Anne Wolff

Kenniscentrum Landschap

Rapport 004

RUG, Anne Wolf; afgerond in 2013

Kwaliteitsimpuls Zocherparken in de
Landgoederenzone van Zuid-Holland

v/a 2013;

Erfgoedhuis Zuid-Holland, projectleiding Els Fischer en Onno Helleman
(advies: Sticht. In Arcadië, Ronald van Immerseel, Peter Verhoeff;
Korneel Aschman)

Verder:
promotieonderzoek
(komt later)

Stelling eind 2012:

De cultuurhistorische dimensie van tuin en park kreeg in de afgelopen jaren (te) weinig aandacht

Arcadiërs van de Republiek :

adel, hof en buitenplaats in Nederland 1500-1800

Auteur: Rob van der Laarse

Plaats en jaar van uitgave: Amsterdam, 2012

Uitgeverij Bert Bakker

Taal: Nederlands

Prijs: € 59,95

Beschikbaarheid: Nog niet verschenen ⓘ

Verschijningsdatum: 30 november 2012

Aanvragen ➔

Indeling

Medium: Boek
Fictie / Non-fictie: Non-fictie
NUR: Geschiedenis algemeen (680)

Codes

ISBN: 978-90-351-3507-1
EAN: 9789035135071
ASW: Algemeen boek

Technische gegevens

Bindwijze: Gebonden

UITGEVERIJ BERT BAKKER

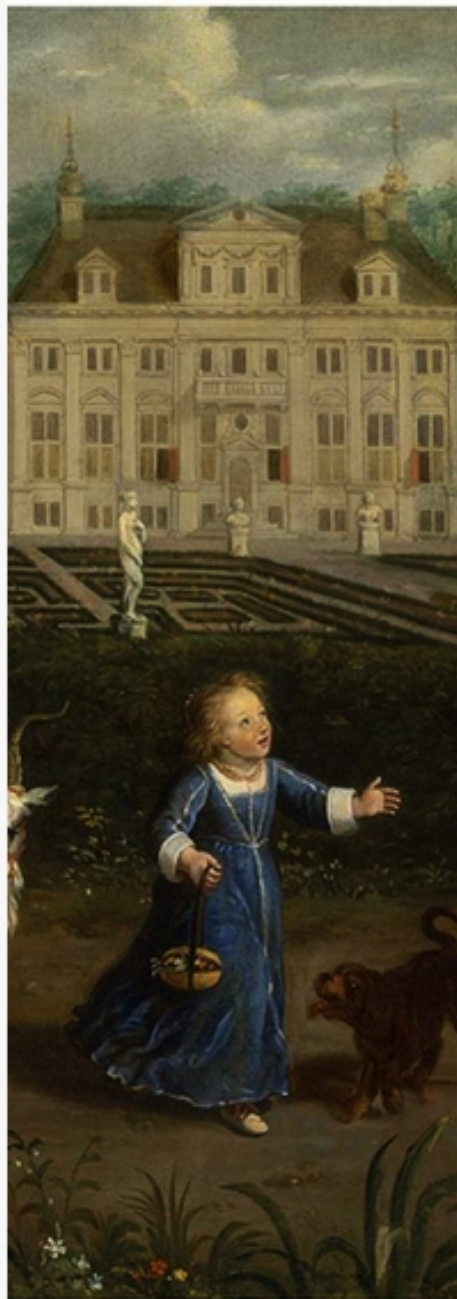
Rob van der Laarse

Arcadiërs van de Republiek

Adel, hof en buitenplaats
in Nederland
1500-1800

Rob van der Laarse - Arcadiërs van de Republiek

YME KUIPER
BEN OLDE MEIERINK
(RED.)

BUITEN- PLAATSEN IN DE GOUDEN EEUW

DE RIJKDOM VAN
HET BUITENLEVEN
IN DE REPUBLIEK

< Artis Academie

natura
ARTIS
magistra

Artis-professor

De Universiteit van Amsterdam (UvA) is sinds 2009 een bijzondere leerstoel rijker: de Artis-leerstoel. Deze heet voluit: Bijzondere Leerstoel Cultuur, Landschap en Natuur.

Stelling eind 2012:

**Er was tot nu toe
geen universiteit in Nederland
die tuinhistorisch onderzoek
op lange termijn
en vaste institutionele omgeving wilde geven**

Klopt dat nog?

Nieuw (na nov. 2012):

**RU Groningen, Kenniscentrum Landschap
plus bijzondere hoogleraar Buitenplaatsen en Landgoederen**

**Vraag 1: lange termijn:
hoe permanent zijn bijzondere leerstoelen?**

**Vraag 2: institutionele omgeving:
kunnen de universiteiten behalve onderzoek door
individuele stafleden ook 'groot' (promotie)onderzoek
m.b.t. tuingeschiedenis genereren?**

**Meest actieve universiteiten met onderzoeksprojecten
en/of promotieonderzoek met tuinhistorisch raakvlak zijn**

- voor zover ik zie -:

RU Groningen

TU Delft

Artis-leerstoel aan de UvA

**Rijksuniversiteit Groningen,
Kenniscentrum Landschap**

drs. Diana Spiekhout

Middeleeuwse kastelenlandschappen in het Oversticht (1050-1425 AD).

*Een interdisciplinair onderzoek naar de samenhang tussen
landschappelijke ligging, morfologie en maatschappelijke status van kastelen*

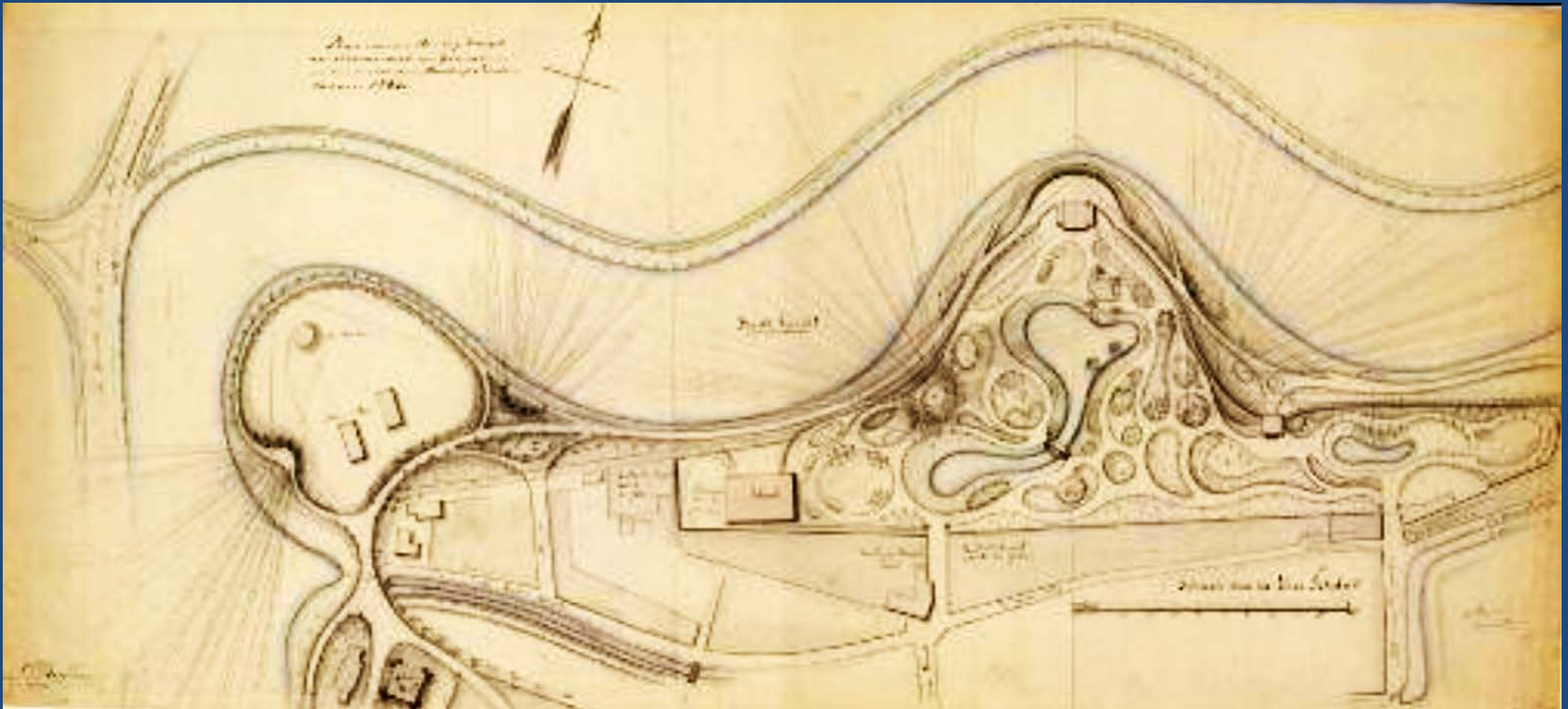
v/a 2013; work in progress;

RUG, Th. Spek & G.J. de Langen; J.A. Mollen (Uni Leiden)

mr. Martin van den Broeke MA
Buitenplaatsen op Walcheren 1600-1800

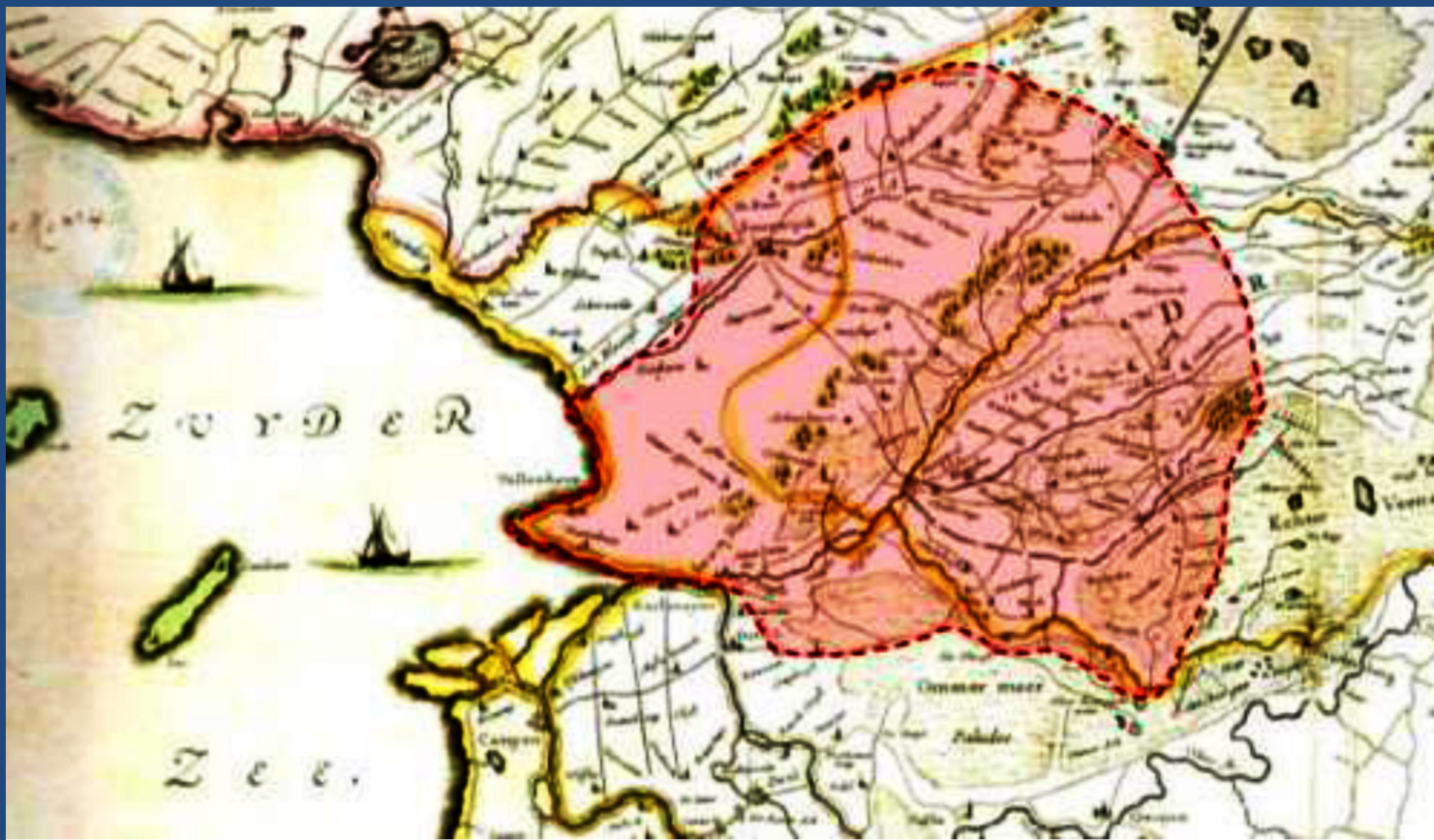
v/a 2013; work in progress;
RUG, Yme Kuiper, Th. Spek

drs. Rita L. Radetzky

*Lucas Pieter Roodbaard en de ontwikkeling
van de vroege landschapsstijl in Friesland (1780-1880)*

v/a 2013; work in progress;
RUG, Yme Kuiper, Th. Spek

drs. Bart Wever

*Recht in het middeleeuwse landschap
van Zuidwest-Drenthe en Noordwest-Overijssel*

v/a 2013; work in progress;
RUG, Th. Spek; S.B. Roes (Uni Nijmegen)

Ing. Gerrit van Oosterom MA

Boerderij en buitenplaats:

*een vergelijkend onderzoek naar de rol van de boerderij en het agrarisch cultuurlandschap
in de ontwikkeling van de buitenplaatscultuur en het buitenplaatslandschap
langs de Oude Rijn, Amstel en De Angstel / Het Gein (1550-1850).*

v/a 2016; moet nog starten;
RUG, Yme Kuiper, Th. Spek

Conclusie Groningen:

In Groningen lijkt sinds eind 2012 het zwaartepunt te liggen bij:

- onderzoek op groot schaalniveau '(buitenplaats)landschappen'
- met landschapsmorfologische of (elite-)historische focus
- kunsthistorische invalshoek m.b.t. tuinkunst speelt hierbij een bijrol (in tegenstelling tot de architectuur van buitenhuizen)

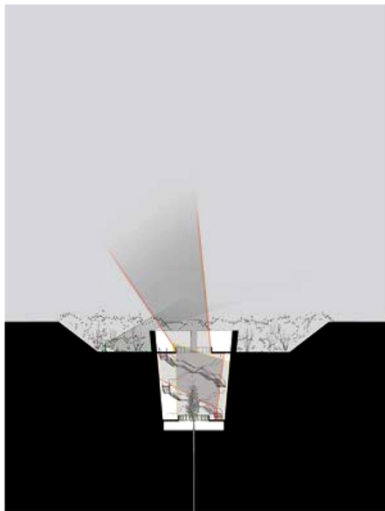
Technische Universiteit Delft

Hidden landscapes: The Metropolitan Garden and the Genius Loci

Keywords: metropolitan landscape, genius loci, place, enclosed garden

Urbanism / Chair of Landscape Architecture

Area of Research: Landscape Architecture

Saskia I. de Wit

PhD started in: 2007

MSc Landscape
Architecture WUR, NL 1993

Promoter(s):

Prof. dr. ir. C.M. Steenbergen

Prof. dr. E.A. de Jong

Saskia de Wit
afgerond in 2014

TUD, promotor; C.M. Steenbergen; Erik de Jong (UvA)

Steffen Nijhuis
afgerond in 2015

TUD, promotoren D.F. Sijmons, R. van Lammeren; Erik de Jong (UvA)

**Well situated, research to relation between estate, city and landscape
(1630-1730)**

Keywords: estates, landscape, city, history, heritage, preservation and transformation

Chairs of Landscape Architecture and Heritage and Architecture

Area of Research: Landscape Architecture, heritage, cultural value, design and policy.

Gerdy Verschuure-Stuip

PhD started in: 2007

Master in Architecture

Delft University of Technology 2000

Promoter(s):

Prof ir E. Luiten

Dr. M.T van Thoor

Daily Supervisor(s):

Dr R. Rutte

Gerdy Verschuure-Stuip
v/a 2007; work in progress
TUD, promotoren E. Luiten, M.T van Thoor

LEGENDA VAN DE LANDSCHAPSTIJL STANIA STATE, OENKERK

1. Het gemak

Met bomen en reliëf is in de uiterste hoek van het park een plek gecreëerd, die vermoedelijk een functie voor het 'gemak' heeft gehad. (bron: Magazijn van Tuin-sieraaden, G. van Laar, 1802)

2. Komvormige vijver

De komvormige vijver is uitgevoerd met opvallend reliëf. Deze vijver is zichtbaar op de tekening voor het parkbos van de Haaylenaborg van G.A. Blum, 1802.

3. Usvijver met functie als badhuis met badvijver

Volgens overlevering is dit een (sv)ijver geweest, maar de tekening uit 1834 geeft een plattegrond van een bouw-werk aan dat als badhuis kan worden geïnterpreteerd. (bron: Magazijn van Tuin-sieraaden, G. van Laar, 1802)

4. Middenas als landschappelijke zichtlijn

De formele middenas is in de landschappelijke aanleg als ruimtelijk perspectief ontworpen met een zicht op de zuidelijke vijverpartij.

5. Oneindige waterloop

De betingding van het water is niet te bevelen door de aanwezige beplante hoogtes.

6. Prieel met eilanden

Belangrijke plek in het park is het prieel aan het water en de beleving van de eilanden.

7. Water als verbinding

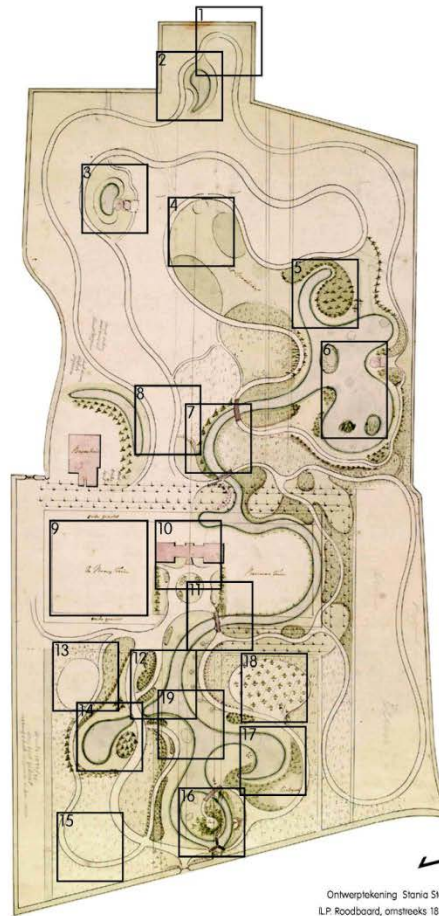
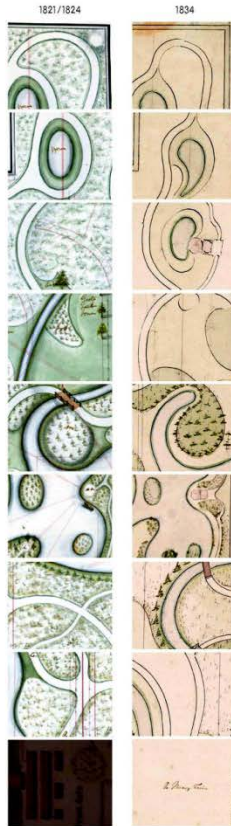
Het water vormt de verbinding van het achterpark met het huis, de brug als tuinsieraad in deze zichtlijn.

8. Paden als labyrint

Evenwijdige paden vormen het labyrint, de beplanting tussen de paden is besloten met oeverbegroeiing van hult.

9. Broeierij

De broeierij is behouden als reliëf uit de formele aanleg, zowel op de tekening van 1834 en 1843 is de inrichting van deze broeierij aangegeven met houten stek als omheining.

Ontwerptekening Stania State
I.P. Roodbaard, omstreeks 1834

10. Hoofdgebouw

Door het verbinden van het voor- en achterterrein krijgt Stania State een kenmerkende entree met rondgang en aansluiting op de naastgelegen tuinen.

11. Gietijzeren brug met treunwiel

Deze brug ligt in een zichtlijn vanaf het huis en vormt de entree naar het park aan de zuidzijde.

12. Solitaire in de middenlijn

In de formele middenas liggen nu kleurrijke parken en eveneens nog monumentale solitaire bomen (rode beuk), daterend uit de formele aanleg.

13. Open plek in bosrand

Deze open plek kan een functie als weiland hebben gehad.

14. Vijver met treunwiel

Deze vijver is in 1821 en 1834 op een zelfde wijze aangegeven, de treunwiel heeft aan de westzijde van de vijver gestaan.

15. Padenverloop in de hoeken van het park

Opvallend is het feit, dat in de uiterste hoeken van het park geen bijzondere plek of uitzichtpunt is ontworpen.

16. De berg met driepuntbrug, brug en treunwiel en grot

Het meest karakteristieke beeld van Stania State is de berg met driepuntbrug, houten brug, 2 treunwiel en de grot.

17. Vijver met treunwiel

Deze vijver lijkt oneindig door te lopen achter de treunwiel en bosschage.

18. Boomgaard

Deze open plek in het bos is beplant geweest met vruchtbomen.

19. Lijnspeel van water en gloeiende oevers

Dit lijnspeel is karakteristiek voor de ontwerpen van Roodbaard, waarbij de solitaire bomen en parken ook de waarde van deze ruimte bepalen.

Els van der Laan
v/a 2016, net gestart
TUD, promotoren E. Luiten, M.T. van Thoor; Hans Renes (VU)

Conclusie Delft:

**In Delft (traditioneel) zwaartepunt op:
tuingschiedenis toepasbaar maken van hedendaagse ontwerpers**

Universiteit van Amsterdam, Artis-leerstoel

Drawing time

Investigations into how time in landscape can be represented, how time is represented in Dutch landscape architecture nowadays and how this can be seen as an example in an international perspective

Noel van Dooren,
v/a 2011; work in progres/ eindfase;
Artis-leerstoel UvA, promotor Erik de Jong

UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

Faculteit der Geesteswetenschappen

Volkse lusthoven.

Het verlangen naar een openbaar park.

Nederlandse stadsparken uit de archieven gehaald, 1600-1940

'Is hun dan het bezit van een lusthof voor het volk in het geheel niets waard'?

Citaat van oud-burgemeester Van Rijn, Venlo 1889

Promotieonderzoek Volkse lusthoven (2012-2016)

Externe promovenda: drs. Sandra den Dulk; sjsdendulk@gmail.com

Promotor: prof. dr. E.A. de Jong; e.dejong@artis.nl

Sandra den Dulk
v/a 2012; work in progress;
Artis-leerstoel UvA, promotor Erik de Jong

Conclusie UvA Amsterdam

- Erik de Jong is als promotor katalysator van onderzoek met tuinhistorische aspecten
- Rode draad bij het onderzoek in de afgelopen tijd minder duidelijk dan in Groningen of Delft
- Relatief weinig tuinhistorisch promotieonderzoek
- Werkgroep 'Natura Artis Magistra' loopt zich op het moment warm

Vrije Universiteit Amsterdam

Imke van Hellemond:
'De Paradijsmethode'

Opvattingen over het moderniseren van het landschap
in de Nederlandse landschapsarchitectuur
van de jaren zestig en zeventig van de twintigste eeuw.

Imke van Hellemond
v/a 2003; promotie eind mei 2016;
VU, promotoren Koos Bosma, Susan Legêne, Freek Schmidt

Conclusie VU Amsterdam

**Nauwelijks nieuw promotieonderzoek tuingeschiedenis
in de afgelopen drie jaar**

Conclusie:

**Voor onderzoek met tuinhistorische raakvlakten
hebben promovendi in de afgelopen drie jaar
vooral de RU Groningen, de TU Delft en (in mindere mate) de UvA gekozen**

**De RU Groningen is met het Kenniscentrum Landschap
plus de bijzondere hoogleraar buitenplaatsen en landgoederen
een herkenbare plek voor promovendi met tuinhistorische interesse**

**Blijft de vraag of dat zo zou blijven als de financiering eindigt
voor de bijzonder hoogleraar**

**Een 'vaste institutionele omgeving op lange termijn' voor de tuingeschiedenis
lijkt nog steeds onzeker**

Stelling eind 2012:

**Nog steeds ontbreekt een gedegen overzichtsboek
over de Nederlandse tuin- en landschapsarchitectuur**

Dat klopt nog steeds.

**Vergelijkbaar project/ bundel in Nederland
mogelijk en wenselijk?**

Deel 2: Wensen voor de toekomst

1

Een groot gemeenschappelijk project:
overzichtsboek (bundel?) over de
ontwikkeling van de tuinkunst in Nederland
(met of zonder landschapsinrichting?)

2

Vaste agenda voor een reeks van tuinhistorische studiedagen:
(bij voorbeeld voor de komende drie jaar)

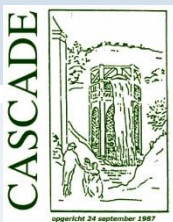
- data zijn dan ook streefdata voor nieuw onderzoek

3

Interuniversitaire werkgroep tuingeschiedenis
die ook de rol van onderzoeksschool op tuinhistorisch gebied
kan vervullen (onderzoekspresentaties door promovendi enz.)

TUINHISTORISCH GENOOTSCHAP CASCADE

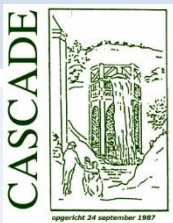

DENKEN EN DOEN een toekomst voor het onderzoek naar de Nederlandse tuingeschiedenis
CASCADE Symposium 19 februari 2016, Arnhem

EEN TOEKOMST VOOR CASCADE, EEN TOEKOMST VOOR DE TUINGESCHIEDENIS

~ KENNISVERWERVING DOOR MIDDEL VAN SYMPOSIA ~

WIM MEULENKAMP

DENKEN EN DOEN een toekomst voor het onderzoek naar de Nederlandse tuingeschiedenis
CASCADE Symposium 19 februari 2016, Arnhem

VERWAARLOOSDE TUINVORMEN

Categorieën van historische tuinen en tuinvormen die tot nu toe weinig onder de aandacht zijn gebracht, en waarin in ons land relatief weinig gepubliceerd is:, zoals

- ❖ dierentuinen, diergaardes, menagerieën
- ❖ wintertuinen, serres
- ❖ gestichts-/fabriekstuinen
- ❖ begraafplaatsen
- ❖ pretparken, Tivoli's en vauxhalls
- ❖ heemtuinen/arboreta

ROND 1900

De periode 1850-1920 is slecht ingevuld in Nederland, er zijn deelstudies, maar weinig lijkt definitief te zijn benoemd qua categorie en stijlgeschiedenis. Er is verwarring over heel wat benamingen, en in meer dan één geval weten we zelfs niet of de categorie überhaupt bestaat.

- ❖ late landschapsstijl
- ❖ mozaïekstijl
- ❖ gardeneske
- ❖ Jugendstiltuinen: een casus voor een benaming?
- ❖ 'Springer-tuinen'

STADSPARKEN, WARANDES EN WANDELPLAATSEN

BELGISCHE TUINKUNST

België is een tijdlang onderdeel van de Nederlanden geweest sowieso is er sprake van gedeelde tuingeshiedenis door de eeuwen.

- ❖ Neercanne als onderdeel van de Luiks/Naamse tuinenreeks
- ❖ betekenis van het *Coup d'Oeil sur Beloeil et le autres jardins de l'Europe* (1781, en latere edities) voor de Europese tuingeshiedenis
- ❖ de invloed van Enghien op de Nederlandse tuinen
- ❖ Attre als jardin anglo-chinois
- ❖ De status quo van de Belgische tuingeshiedenis

TUINELEMENTEN

Over bijvoorbeeld tuingebouwen is inmiddels een corpus opgebouwd, maar hoe staat het met de andere constituerende bouw- en groenelementen in Nederlandse tuinen.

- ❖ berceaus
- ❖ perken
- ❖ fonteinen en waterwerken
- ❖ lanen
- ❖ muren
- ❖ beelden

RELIGIEUS GROEN

Een enorm onderwerp waarover zo goed als niets bekend is, op enkele artikelen en een populariserend boek na.

- ❖ groen rond kerken – eenheid van ontwerp kerk en groen
- ❖ processieparken en 'pastoorstuinen'
- ❖ kloostertuinen
- ❖ kerkhoven

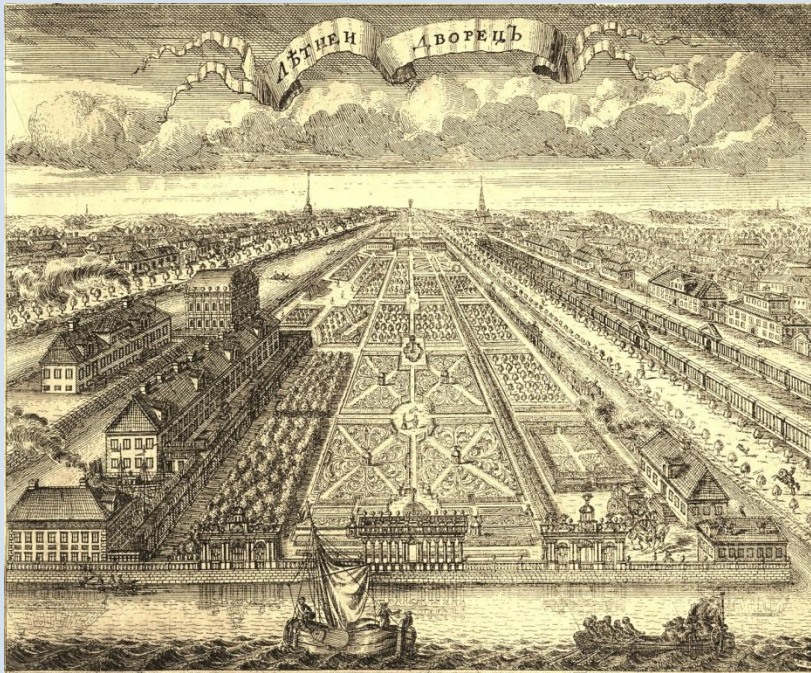
BUITENLANDSE TUINEN IN NEDERLAND

Nederland is geen eiland, bij lange na niet. Er was directe en indirecte invloed vanuit het buitenland, vele eeuwen lang.

- ❖ Japoneske tuinen
- ❖ ontvangst van de 'Engelse tuin' in Nederland
- ❖ tuinlieden-'import'
- ❖ Antoine-Joseph Dezallier d'Argenville's *La théorie et la pratique du jardinage* en zijn invloed
- ❖ de buitenlandse tuin in Nederlandse optiek (reisverslagen)

NEDERLANDSE TUINEN IN HET BUITENLAND

Evenzogoed heeft Nederland invloed uitgeoefend op de haar omringende landen en verder.

- ❖ Nederlandse tuinen in Rusland
- ❖ tuinlieden-export
- ❖ Hollandse partijen en -dorpjes
- ❖ De Nederlandse stijl in de optiek van de buitenlander (theoretische werken, reisverslagen)
- ❖ The Dutch Garden in Engeland, een heroverweging

- ❖ opmerkingen bij planten-benamingen
- ❖ ferme ornée als stijl en als te gebruiken term
- ❖ de warboel in 18de- eeuwse tuinstijlbenoeming – wat is Frans, Engels, Chinees...?
- ❖ de jardin anglo-chinois als een te gebruiken term in onze tuingeschiedenis, definitie, voorbeelden
- ❖ de Rococo-tuin: quo vadis?

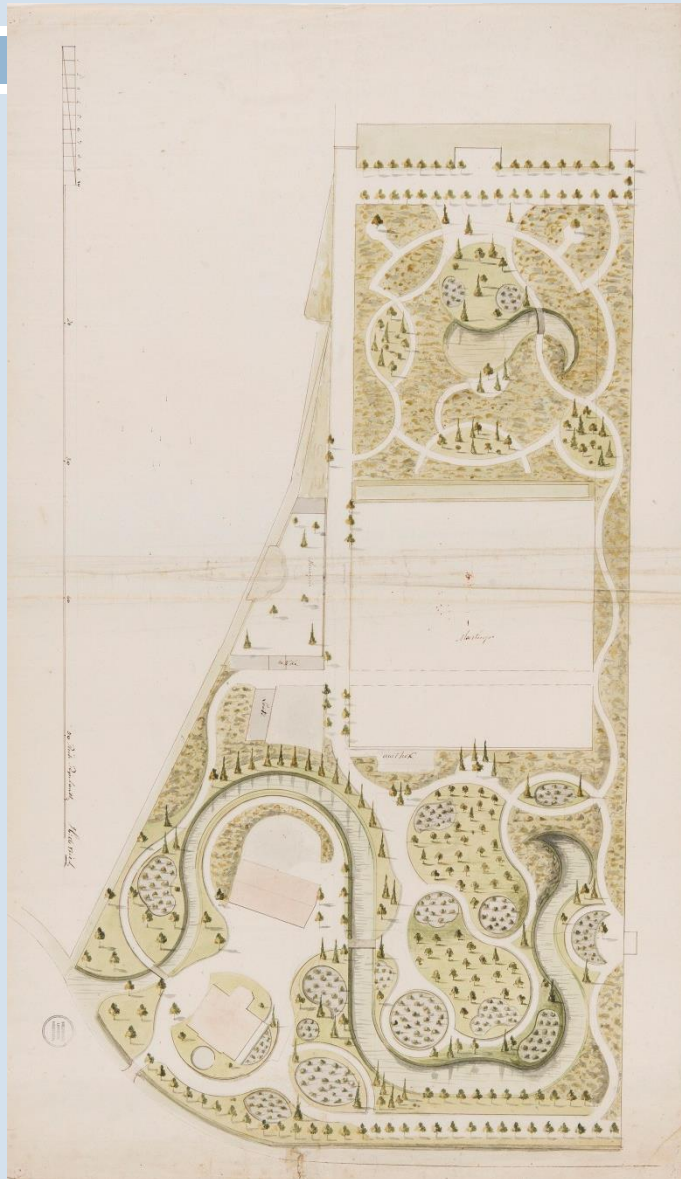
EEN NEDERLANDSE TUINSTIJL?

Bestaat zoiets als een Nederlandse tuinstijl?

- ❖ de Nederlandse formele tuin
- ❖ Broeker en Zaanse tuintjes
- ❖ de Nederlandse tuinstijl in de twintigste- en vroeg-eenentwintigste eeuw

TUINARCHITECTEN; NIEUWE INZICHTEN

We kennen allen het rijtje, maar moeten we hieraan toevoegen of bijstellen?

- ❖ de Zochers
- ❖ Montsche & De Vries
- ❖ Van Laar & Schuppens
- ❖ Daniel Marot
- ❖ Copijn
- ❖ Tersteeg
- ❖ ...etc.

VERDWENEN TUINEN

Belangrijke tuinen in de Nederlanden die niet meer bestaan, maar toch van belang zijn voor onze perceptie van de tuingeschiedenis.

- ❖ de tuin van monsieur de Winter
- ❖ Zijdebalen
- ❖ Heemstede
- ❖

HISTORISCHE BEPLANTING; SORTIMENT, TOEPASSING EN ONDERHOUD

Het onderzoek naar de toegepaste beplanting kan/moet meer worden gestructureerd.

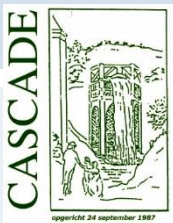
- ❖ kwekers
- ❖ catalogi
- ❖ bestellijsten
- ❖ kasboek aantekeningen
- ❖ enz.

HISTORISCHE TUINLITERATUUR

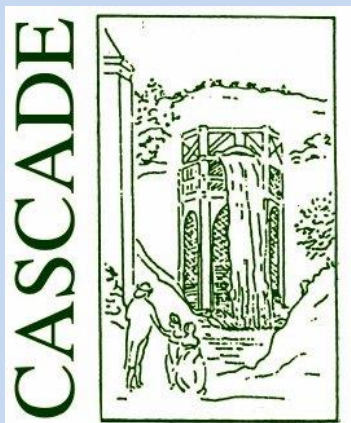

Noem maar op!

VEEL DANK

CASCADE Symposium 19 februari 2016, Arnhem

**Stichting Tuinhistorisch Genootschap
CASCADE**

Postbus 67

4850 AB Ulvenhout

W: www.cascade1987.nl

E: administratie@cascade1987.nl

B: NL87 INGB 0003 7872 74

KvK Haaglanden 27170514

www.cascade1987.nl